

KO E HALANGA TĀPUAKI

Ma'á e Kāinga Tonga 'i he

UNITED METHODIST CHURCH

Siulai 2026

LAU FOLOFOLA FAKA'AHŌ

KO E LAU FOLOFOLA FAKA’AHO

Siulai: Ke tau Tali e Ui ‘a e ‘Otuá pea Muimui ki he’ene Folofolá / “Let us Answer God’s Call and Follow His Word.”

Pulelulu, Siulai 1: Lau Folofola – Senesi 24: 58-67.

Ki’i Ama: Senesi 24: 67, “Pea ‘ave ‘e ‘Aisake ‘a e fēfiné ki he tēniti ‘o ‘ene fa’ē ko Selá; peá ne hanga ‘o ma’u ‘a Lepeka mōno uaifi: peá ne ‘ofa ki ai: pea ko ‘ene toki fiemālie é ‘a ‘Aisake talu ‘a e fai ‘o ‘ene fa’ē.”

Pou ‘Ao: ‘Oku fa’a ui mai ‘a e ‘Otuá ‘i he ngaahi taimi ‘oku te’eki ke tau fu’u mateuteu ai ke tali. ‘Oku fa’a kau ‘i he tali ‘o e ui ‘a e ‘Otuá ‘a e liliu, mamahi mo e faingata’a ia ‘i hono foua ha hala ‘oku ta’e’iloa. ‘Oku tau toki fa’a nonga mo fiemālie ke tali e ui ‘o kapau ‘oku tau ‘ilo ‘a e hala ke fou ai mo e iku’anga ‘o e fononga ‘e faí. Ko e fehu’i ia ‘oku tau fetaulaki mo ia he ‘ahó ni ‘i hotau Ki’i Amá: Te tau tali nai ‘a e Ui ko iá ‘o falala ki he Folofola ‘a e ‘Otuá, neongo ‘oku te’eki hā mai ‘a e ngata’anga ‘o e fonongá? ‘Oku tau kamata ‘a e Ta’u Faka-Konifelenisi ni ‘aki e Kaveinga: Ke tau Tali e Ui ‘a e ‘Otuá pea Muimui ki he’ene Folofolá.” ‘Oku fenāpasi pe ia mo e talanoa na’a tau muimui ‘i mai ‘i he misiona ‘a e tamaio’eiki ‘a ‘Epalahamé, ‘Eliesa, he’ene kumi mai ha mali kia ‘Aisaké. Ko e fakakaukau ‘o e ‘Io ki he Ui ‘a e ‘Otuá pea fononga ai pe ‘i he hala ‘oku ta’e’iloa, ka ‘oku kei fai pe tui falala ‘e tokonaki pe ‘e he ‘Otuá e me’a kotoa ‘e fiema’u ke fakakakato ‘aki ‘ene misioná. ‘Oku ‘i ai e ngaahi talanoa hua ‘o e ngaahi me’a ‘oku fa’a hoko he taimi ‘oku ui ai e Fehikitakí ‘i he Pō Lotu Fakamāvae ‘a e Konifelenisi. ‘Oku fakamāfana e fanongo hivá mo e lea ‘amautolu ‘oku ‘ikai kau ‘i he Fehikitakí ka ‘oku mahino ‘oku ‘i ai pe teki ‘a e ni’ihi na’a ‘ohovale ange kuo hiki ia ki ha feitu’u na’e ‘ikai ke kau he’enau toho mapé. Mahino pe foki ‘oku takitaha fai pe tā mape mo e kikite ki he feitu’u ke ‘i ai ‘o fakatatau ki he ta’u, matu’otu’a mo e pōto’i ngāué. Ko e taimi ‘oku fehalaaki ai e Ui mai mo e feitu’u na’e fai ki ai e fakakaukau pea ‘oku fa’a ‘asi mai e le’o ko eni, “Poaki atu ai pe eni ia.” Ko hotau Ki’i Ama, ko e iku’anga ia ‘o e fekumi na’e fai ‘e ‘Eliesa ki ha fefine ke mali mo ‘Aisake. Na’e ‘ikai ke ‘eva’i ke hangē ko ‘etau fai kaume’a he nofo faka-Tongá, pea ‘ikai ke toe “fakama’u” mo kātōanga’i ‘e he ongo fāmili. Na’e falala pe a ‘Aisake ki he ngāue ‘e fai he’ene tamaio’eiki he na’e tui ki he Palōmesi na’e fai ‘e he ‘Otuá, ki he’ene tamai ko ‘Epalahamé. Ko e ngaahi me’a kotoa ke fakakakato ‘aki ‘a e Palōmesi ‘o e Hako Tapuhá ‘e fai ia ‘e he ‘Otuá. Ko e tali na’e fai ‘e Lepeká na’e hā sino mei ai ‘a e fa’ahinga lototo’a mo lotolahi ke si’aki hono kolo mo hono fāmili kae muimui ki he taki ‘oku fai ‘e he ‘Otuá Māfima’i. Pea ko si’i ‘Aisaké, ko e talu mei he mālōlō ‘a ‘ene fa’ē mo ‘ene loto mamahi, kae talunga mo hono tali ‘e Lepeka e fekau ‘a e ‘Otuá ke hoko ko hono uaifi, mo ‘ene ma’u nonga mo fiemālie. Ko e taha kotoa pe he talanoá, na’a nau “Tali e Ui ‘a e ‘Otuá pea Muimui ki he’ene Folofolá.” Ko e laumālie ia ‘okú ne tataki ‘etau fonongá he kamata’anga e ta’u faka-Konifelenisi ni: ‘Oku Ui kitautolu ‘e he ‘Otuá pea ‘oku tau Tali ‘o ‘ikai ko ‘etau ‘ilo e me’a kotoa pe ‘e hokomaí, ka koe’uhi he ‘oku tau ‘Ilo mo Falala ki he ‘Otuá ‘okú ne fai hotau Ui. Fakafeta’i.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: ‘Eiki Sihova-Siaílá, hāele mai ‘o fai homau fakanongá he taimi ‘oku mau loto hoha’a ai peá ke fakana’ana’a kimautolu he taimi ‘o e tangi. ‘Emeni.

Tu’apulelulu, Siulai 2: Lau Folofola – Loma 7: 15-25a.

Ki’i Ama: Loma 7: 24-25a, “Faka’ofa mo’oni ko au! Ko hai te ne vete ange au mei he sino ko ení? He ko e sino ia te u mate aí! Fakafeta’i ki he ‘Otuá hono vete ange ‘e Sīsū Kalaisi!” (Taulua).

Pou ‘Ao: ‘Oku tala fakapatonu mai ‘e Paula ‘i he lēsoni ‘o e ‘ahó ni ‘a e mo’oni ‘oku tau toutou fetaulaki mo ia ‘i he fononga ‘o e tui: ‘oku tau ‘ilo ‘a e lelei, pea ‘oku tau loto ke fai ‘a e lelei, ka ‘oku fa’a mālohi mai ‘a e vaivai ‘o e kakanó ‘o tohoaki kitautolu ki he me’a ‘oku ‘ikai tau loto ke faí. ‘Oku ‘ikai ko ha milimilisino pe fefa’uhi fo’ou eni ki he kau tui; ko e fefa’uhi ia ‘o e loto kuo fanongo ki he Ui ‘a e ‘Otuá, ka ‘oku kei nofo ‘i ha sino mo ha māmani ‘oku tōnounou. ‘Oku tau fanongo ki he Folofolá ‘oku ui mai ke tau ‘ofa, fakamolemole, fakatōkilalo, fai totonu, mo mo’ui mā’oni’oni; ka ‘oku toe hā mai ‘i he mo’ui faka’ahó ‘a e ‘ita, meheka, pōlepole, ta’eficauna, fakafasifasi, mo e holi ke fai hotau lotó. Ko ia ‘oku tau kau fakataha mo Paula ‘i he’ene tangi: “Faka’ofa mo’oni ko au! Ko hai te ne vete ange au mei he sino ko ení?” Ko e Kaveinga ‘oku tau muimui ‘i he kamata’anga e ta’u faka-Konifelenisi, ‘okú ne ui kitautolu ke “Tali e Ui ‘a e ‘Otuá pea Muimui ki he’ene Folofolá,” ka ‘oku fakamanatu mai ‘e Paula ‘oku ‘ikai malava ‘a e tali ko iá ‘aki hotau ivi pē. Ko e tali mo’oni ‘o e Ui ‘a e ‘Otuá ‘oku kamata ‘i he fakatōkilalo: ko e fakahaa’i ki he ‘Eiki’ ‘oku tau fiema’u ‘ene kelesi, ‘ene fakamolemole, mo ‘ene ivi fakamo’ui ‘i he ‘aho kotoa pē. ‘Oku ‘ikai fiema’u ‘e he ‘Otuá ha kakai ‘oku polepole pē ‘i honau poto pe mālohi, ka ko ha kakai ‘oku nau ‘ilo honau vaivai pea tuku ke fakaivia kinautolu ‘e Kalaisi. ‘Oku hanga ‘e he tangi ‘a Paulá ‘o tataki kitautolu ki he tali ‘a e Ongongolelei: “Fakafeta’i ki he ‘Otuá hono vete ange ‘e Sīsū Kalaisi!” Ko Sīsū pē ‘okú ne lava ‘o vete

kitautolu mei he pōpula ‘o e angahalá, pea fakaivia kitautolu ke tau mo’ui ‘aki ‘a e Folofolá. ‘I he taimi ‘oku tau hinga aí, ‘oku ‘ikai ko ha ui ia ke tau fō’i, ka ko ha ui ke tau foki ki he ‘Eikí. ‘I he taimi ‘oku tau fakakaukau ai ‘oku tau ta’e’onga, ‘oku kei ui mai pē ‘a Kalaisi: “Muimui mai.” ‘I he taimi ‘oku tau ongona ai ‘a e fefa’uhi ‘i loto, ‘oku ui kitautolu ke tau fakafalala ki he Laumālie Mā’oni’oni ke ne liliu ‘a e ngaahi holi ‘o e kakanó ki he fua ‘o e Laumālié. Ko e muimui ki he Folofola ‘a e ‘Otuá ‘oku ‘ikai ko ha mo’ui ‘oku ‘ata’ata mei he ‘ahi’ahi, ka ko e mo’ui ‘oku toetu’u hake ma’u pē ‘i he kelesi ‘a Kalaisí. ‘Okú ‘ikai ko ha mo’ui ‘oku tau ‘ata’ata ai mei he faingata’a, ka ko e mo’ui ‘oku ‘ikai ha taimi te tau fehingahangai toko taha ai pe mo e faingata’a, he ‘oku ‘iate kitautolu ma’u pe ‘a e ‘Eiki na’a ne Ikuna ‘a e angahalá mo e maté. Ko ia, tauange ke tau tali ‘a e Ui ‘a e ‘Otuá he ‘ahó ni ‘aki ‘a e loto fakatōkilalo, tau muimui ki he’ene Folofolá ‘aki ‘a e talangofua, pea tau falala ‘oku lava ‘e Sīsū Kalaisi ‘o fakaivia hotau vaivai ke hoko ko ha fakamo’oni ki he mālohi ‘o ‘ene kelesi.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Ka ‘alu atu hoku ‘Eiki ki ha me’a, Hake he mo’ungá na, pe hifo ha telea; Te te muimui, ‘o ‘ikai te u fehu’ia, Te ne taki tonu ki he monu’ia! ‘Emeni.

Falaite, Siulai 3: Lau Folofola – Saame 72.

Ki’i Ama: Saame 72: 7, “Ke to’ulu ‘a e mā’oni’oni ‘i hono kuongá; peá ke leta ‘a e melinó, kae’oua ke ngata ‘a e mahiná.”

Pou ‘Ao: ‘Okú fa’a faingofua ke tau kole ki he ‘Otuá ke ne ‘omai ha mā’oni’oni mo ha melino ki māmani; ka ‘oku faingata’a ange ke tau tali ‘a ‘ene Ui ke tau hoko ko e ngaahi me’angāue ‘o e mā’oni’oni mo e melino ko iá ‘i he’etau mo’ui faka’ahó. ‘Okú ui kitautolu ‘e he Ki’i Ama ‘o e ‘ahó ni ke ‘oua na’a ngata pē ‘etau lotú ki ha pule lelei, ka tau muimui ki he Folofola ‘a e ‘Otuá ‘o fakatō’onga mo’ui’i ‘a e mā’oni’oni mo e melinó ‘i hotau fāmili, Siasí, fonuá mo māmani. Ko e Saame 72 ko ha lotu ki ha tu’i ke ne pule ‘aki ‘a e fakamaau totonú, mā’oni’oni, mo e tokanga ki he masivá mo e faingata’a’iá. ‘Okú ‘ikai ko ha lotu pē ma’a Solomone, ka ‘oku tau toe sio ai ki he Tu’i ‘o e ngaahi Tu’i, Sīsū Kalaisi, ‘a ia ‘oku fakakakato ai ‘a e pule ‘oku fonu ‘i he ‘ofa, mo’oni, fakamaau totonu, pea mo e melino. ‘I hotau Ki’i Amá, ‘oku kole ai ke “to’ulu ‘a e mā’oni’oni” pea “leta ‘a e melinó.” ‘Okú hanga ‘e he “to’ulú” mo e “letá” ‘o fakamatala’i ‘a e fua ‘o ha mo’ui ‘okú ne tali ‘a e Ui ‘a e ‘Otuá pea muimui ki he’ene Folofolá. ‘Okú ‘ikai ko e mā’oni’oni ko ha ongo pe ‘oku toka loloto he mo’uí. Ko e mā’oni’oni ko e tō’onga ‘oku faka’ulungaanga’i. ‘Okú ‘asi ia he taimi ‘oku tau lea ai, fakamaau ai, vahevahe ai, tokoni ai, mo tauhi vā ai mo e kakai kehe. Pea ‘oku ‘ikai ko e melinó ko ha nofo fakalongolongo pē ‘o ‘ikai kau ha me’a. Ko e melino faka-Kalaisi ‘oku tupu mei he loto kuo fakatōkilalo, kuo fakalelei, pea kuo tukupā ke fai ‘a e finangalo ‘o e ‘Otuá, neongo ‘ene faingata’a. Kapau ‘oku tau lotu ke to’ulu ‘a e mā’oni’oni, kuo pau ke tau tali ‘a e Ui ke tau fai totonu. Kapau ‘oku tau lotu ke leta ‘a e melinó, kuo pau ke tau muimui ki he’ene Folofolá - ke fakamolemole, fakalelei, fepoupouaki, mo tokanga ki he masivá mo e tukuhāusiá. Ko e pule ‘a Kalaisí ‘oku ‘ikai ke ngata ‘i he falelotú pē ka ‘oku totonu ke hā ‘i hotau ngaahi lotofale faka-fāmili, ngaahi fakataha faka-Siasí, ‘etau ngāue, mo ‘etau feohi mo kinautolu ‘oku kehe ‘enau ha’ú, leá, lanú, pe tu’unga. ‘Okú kei hoko pē ‘i hotau kuongá ni ‘a e fiema’u ke tu’u ‘a e kau muimui ‘o Kalaisí ma’a e kakai ‘oku ‘ikai ke tokangaekina honau le’ó, ma’a e fānau ‘oku vaivai, ma’a e kau masiva, ma’a e kau hiki fo’ou mai, fakamamahi’i pe fakangalo’i ‘e he sosaieti. Ko e Folofola ‘a e ‘Otuá ‘okú ne ui kitautolu ke ‘oua ‘e tokanga pē ki he’etau fiemālie fakafo’ituitui, ka ke tau kau ‘i he ngāue ‘a e Tu’i ‘o e Melinó. ‘I he taimi ‘oku tau tali ai ‘a e Ui ko iá, ‘oku hoko ‘etau mo’ui ko ha ki’i faka’ilonga ‘o e Pule’anga ‘o e ‘Otuá. Pea neongo ‘oku lahi ‘a e tokehekehe mo e felekeu, ta’efakamaau totonu, mo e ta’emelino ‘i māmani, ka ‘oku kei malava pē ‘e he ‘Otuá ke kamata ‘a e liliu ‘i ha loto kuo talangofua. Tauange ke ‘oua na’a tau lau pē ‘a e Saame 72 ko ha lotu ma’a ha tu’i ‘i he kuohilí, ka ke hoko ia ko ha lotu ma’atautolu he ‘ahó ni.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: ‘Eiki, ngaohi kimautilu ko ha kakai ‘oku tali ho’o Ui, muimui ki ho’o Folofolá, pea fakahā ‘a ho’o mā’oni’oni mo ho’o melinó kae’oua ke ngata ‘a e mahiná. ‘Emeni.

Tokonaki, Siulai 4: Lau Folofola – Matiu 11: 16-19, 25-30.

Ki’i Ama: Matiu 11: 28-30, “Ha’u kiate au, ‘a kimoutolu kotoa pē ‘oku fakaongosia mo māfasiá, pea te u fakamālōlō kimoutolu. ‘Ai ‘eku ‘ioké kiate kimoutolu, pea mou ako ‘iate au: he ‘oku ou fa’a kātaki mo angafākatu’a, pea te mou ‘ilo ha mālōlō ‘i homou laumālié. He ko e ‘ioke ‘a’aku ‘oku molū, pea ko e kavenga ‘a’aku ‘oku ma’ama’a.”

Pou ‘Ao: Ko e Ki’i Ama ‘o e ‘ahó ni ko e fakaafe mei he fofonga ‘o Sīsū ki ha mālōlō ‘o ‘ikai ki he sinó pe ka ki he kakai ‘oku kavenga’ia honau lotó, hoha’a pea fihitu’u mo e fakakaukau, mamahi honau laumālié, pea ongosia ‘i he feinga ke fua tokotaha ‘a e ngaahi kavenga ‘o e mo’uí. ‘Okú fakamanatu mai ‘e Sīsū ko e tali ‘a e Ui ‘a e ‘Otuá ‘oku

‘ikai kamata ‘aki ‘a e loto polepole pe mālohi fakafo’ituí, ka ‘oku kamata ‘aki ‘a e loto fakatōkilalo ‘oku fanongo pea tali e fakaafé. ‘Oku tau fa’a pehē ‘e toki lava ke tau muimui ki he ‘Eikí ‘i he taimi ‘oku tau mateuteu ai; mālohi, mateuteu ai mo maau. Ka ‘oku ui kitautolu ia ‘e Sīsū ‘i he taimi ‘oku tau ongosia ai, ke fakahā mai ko e mālōlō mo’oni, mafai mo e ivi mo’oni, ‘oku tupu mei he feohi mo Iá. Ko e “‘ioke” ‘oku lea ki ai ‘a Sīsū ‘oku ‘ikai ko ha pōpula ki ha lao mamafa pē ko ha fatongia ‘oku fakafiemālie’i ai e kakai, ka ko ha fakaafé ke tau kau fakataha mo Ia ‘i he hala ‘o e talangofuá. Ko e ‘ioke ‘a Kalaisi ‘oku molū koe’uhi ‘okú ne ‘ave fakataha mo kitautolu ‘a e kavengá; pea ko ‘ene kavengá ‘oku ma’ama’a koe’uhi ‘oku tataki ia ‘e he ‘ofa, kelesi, mo e melino ‘a e ‘Otuá. Ko e muimui ki he Folofolá ‘oku ‘ikai ko e siofi pē ‘a e ngaahi lea ‘i he peesi, ka ko e ako ‘ia Kalaisi - ako ‘ene fa’a kātakí, ako ‘ene angafākatu’á, ako ‘ene fakamolemole, ako ‘ene tokanga ki he vaivai, pea ako ‘ene tukupā ke fai ‘a e finangalo ‘o e Tamaí. ‘Oku fa’a hoko ‘etau ongosia koe’uhi ‘oku tau feinga ke fua ‘a e me’a na’e ‘ikai finangalo ‘a e ‘Otuá ke tau fua tokotahá. ‘Oku tau fua ‘a e ngaahi loto hoha’a ‘o e fāmili, ngaahi kavenga ‘o e ngāué, ngaahi fiema’u ‘o e Siasí, ngaahi manatu mamahi ‘o e kuohilí, mo e ilifia ki he kaha’ú; pea ‘i he taimi lahi, ‘oku ngalo ia ke tau fanongo mo fakaongo ki he le’o ‘o Kalaisi ‘okú ne pehē mai: “Ha’u kiate au.” Ko e tali ‘a e Ui ‘a e ‘Otuá he ‘ahó ni ko e “‘Alu kia Kalaisi ‘i he tui,” tukuangé ‘a e pōpula ‘o e pōlepolé, pea ako ke muimui ki he’ene Folofolá ‘i he nonga. Ko e mālōlō ‘oku foaki ‘e Sīsū ‘oku ‘ikai ‘uhinga ke mole atu ai ‘a e ngaahi fatongia kotoa pē; ka ‘oku liliu ‘a e founga ‘oku tau fua ‘aki kinautolú. ‘Oku tau kei ngāue pē, kei tokoni, kei tauhi, kei lotu, ka ‘oku ‘ikai toe fai tokotaha pē. ‘Oku kau mai ‘a Kalaisi, pea ‘okú ne ako’i kitautolu ke fai ‘a e ngāue ‘a e ‘Otuá ‘aki ‘a e loto nonga, ‘ikai ‘aki ‘a e loto māfasia. Ko ia, kapau ‘oku tau fakaongosia ‘i he fononga ‘o e tuí, ‘oua te tau fakakaukau ko e faka’ilonga ia ‘oku tau mama’o mei he ‘Otuá; mahalo ko e momēniti tonu ia ‘oku ui mai ai ‘a Kalaisi ke tau ofi angé. Tau tali ‘a e Ui ko iá, tau ‘alu kia Kalaisi, ‘ai ‘ene ‘ioké, pea tau ako ‘iate Ia; he ‘i he muimui ki he’ene Folofolá, ‘oku tau ‘ilo ai ‘a e mālōlō mo’oni ki hotau laumālie.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Sīsū ne ui ‘i mu’a ‘a e kakai, Ha’u kia au, Ha’u kia au. Ko e lelei ‘oku kumi ki ai, ‘E ‘ikai ma’u ‘i māmani. Kau mafasia mou ha’u kia au, ‘Ai ‘eku ‘ioke ‘o ako kotoa ‘ia au.

Sāpate, Siulai 5: *Sāpate hono 6 Hili ‘a e Penitekosi. (Lanumata)*

Lēsoni: Senesi 24: 34-38, 42-49, 58-67; Saame 72; Loma 7: 15-25a; Matiu 11: 16-19, 25-30.

Mōnite, Siulai 6: Lau Folofola – Senesi 25: 19-34.

Ki’i Ama: Senesi 25: 29-30, “Tokua na’e fai ‘e Sēkope ‘ene haka sepo, mo e a’u mai ‘a ‘Isoa mei he vaó kuó ne ‘aungalua: pea pehē ‘e ‘Isoa kia Sekope, “‘E, ‘omi ha’aku me’i me’a kula ke u folo, ‘a e kulá na; he kuó u ‘aungalua:’ ko hono ‘uhinga ia na’e hingoa ai ko ‘Itomí [ko Kula].”

Pou ‘Ao: ‘Oku hanga ‘e he talanoa ‘o ‘Isoa mo Sēkopé ‘o fakamanatu mai ‘oku ‘ikai ke ngata pē ‘a e Ui ‘a e ‘Otuá ‘i he ngaahi me’a lalahi ‘oku hā mai ki tu’á, ka ‘oku toe hū mai ia ki he fanga ki’i mokimoki’i me’a iiki ‘oku tau fili ke fai he taimi ‘oku vivili ai ‘etau fiema’ú, ongosia mo loto hoha’a pe fakavavevave ki ha me’a. Na’e foki mai ‘a ‘Isoa mei he vaó kuó ne ‘aungalua, pea ‘i he mālohi ‘o e fiekaia na’á ne fakatau atu ai ‘a hono tu’unga hokó ‘aki ha me’i sepo piini mei hono tokouá. Ko e me’a na’e fiema’u lahi taha ‘e ‘Isoa ‘i he mōmeniti ko iá na’e hā kiate ia ‘oku mahu’inga ‘aupito ange ia ‘i he koloa na’e tuku mai mei he ‘Otuá. ‘Oku tau nofo foki ‘i ha kuonga ‘oku lahi ai ‘a e ngaahi “sepo kula” ‘okú ne tohoaki mai ke tau fakatau atu ai ‘a e ngaahi me’a toputapu, ko e ngaahi koloa fungani mei he ‘Otuá: ko e tui mo e talangofua, ko e ‘ofa fāmili mo e tauhi vā, ko e mo’oni mo e fakamaau totonu, ko e ‘ofa ki he masivá, kau kole hūfangá, mo e kakai ‘oku faingata’a’iá. ‘Oku vave ‘a e ongoongo he mitia fakasosialé, pea ko hono faingata’á he ko e taimi lahi ‘oku ‘ikai lava ia ke tala pe ‘oku mo’oni koa pe loi, ka ‘okú vave ma’u pe ‘a e loto ki he ‘ita, vave ‘a e fai fakamaau, pea vave ‘a e holi ke ma’u vave ha fiemālie; ka ‘oku ui kitautolu ‘e he Folofola ‘a e ‘Otuá ke tau tu’u, fakakaukau, pea tau fili ki he me’a ‘oku tolongá. Ko e kaveinga ‘o Siulai, “Ke tau Tali e Ui ‘a e ‘Otuá pea Muimui ki he’ene Folofolá,” ‘okú ne pole’i kitautolu ke ‘oua ‘e tuku ke pule ‘a e fiekaia faka-sinō, faka-pa’angá, faka-e-lotó, pe faka-mālohí, ki he ngaahi fili ‘oku tau faí. ‘Oku lahi ‘i hotau ngaahi fāmili, sosaietí, Pule’angá pea mo hotau Siasí ‘a e ngaahi taimi ‘oku hoko ai e fakakikihí, fakatonutonu hono vahevahe ‘o e koloá, tokehekehe faka-politikálé, pe ngaahi lea ‘oku fakalavea, ‘o hangē pē ko e fānau ‘a ‘Aisake mo Lepeká. Ka ‘oku kei lava pē ‘e he ‘Otuá ‘o muimui mai ki he kakai kuo nau fai halá, pea liliu ‘a e hala kākā mo e loto-si’i ke hoko ko ha faingamālie ia pe ko ha hala ke lava ai ha fakalelei. Ko e akonaki kiate kitautolu he ‘ahó ni, ke tau ‘ilo ‘a e me’a ‘oku tau kei feinga ke fakatau atu koe’uhi ko ha fiema’u fakavavevave, pea ke tau foki ki he ‘Otuá ‘i he fakatōkilalo. Kapau ‘oku tau ‘aungalua, tau ha’u kia Kalaisi; kapau ‘oku tau feinga ke kākā pe ma’u vave ha lelei, tau tuku ke fakatonutonu kitautolu ‘e he’ene Folofolá. Ko e tali mo’oni ‘o e Ui ‘a e ‘Otuá ko e fili ke tauhi ‘a e koloa ‘oku ‘ikai molé, ko e koloa ‘oku ‘ikai ke kai ‘e he ané mo e ‘umeá: ko e kelesi, fakamolemole, fakalelei, mo e mo’ui ‘oku muimui ki he hala kuo ‘osi tofa tonu mai ‘e Kalaisi.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: ‘Oku tatali ho’o Tamai, Ke ‘uma hono foha. Ke vave mai! He hono ai, Ha foki mei fa’itoka? Foki mai, foki mai! ‘Emeni.

Tusite, Siulai 7: Lau Folofola–Saame 119: 105-112.

Ki’i Ama: Saame 119: 105, “Ko ho’o folofolá ko e tūhulu ki he’eku laká, mo e maama ki hoku halá.”

Pou ‘Ao: ‘Oku ongo mālie ‘a e lea ‘o e Ki’i Amá ni ki hotau lotó he ‘ahó ni. ‘Oku ‘ikai ke pehē ‘e he Folofola ‘a e ‘Otuá te ne fakahā kotoa ‘a e ‘a e kaha’ú, pe te ne fakamaama’i ‘a e hala kotoa mei he kamata’angá ki he ngata’angá. Ka ‘okú ne pehē pē ko e tūhulu ki he’eku laká—ko e maama si’isi’i te ne fakahā ai ‘a e sitepu ‘e taha ‘oku hoko maí. Pea ‘oku totonu ke u tali ‘a e ui ‘a e ‘Otuá ‘i he taimi ni, pea muimui ki he’ene Folofolá, neongo ‘oku ‘ikai ke tau sio ‘o ‘ilo ‘a e me’a kotoa pe. ‘I he māmani ‘oku tau nofo ai he ‘ahó ni, ‘oku lahi ‘aupito ‘a e ngaahi faingata’a ‘oku tau fehanga hangai mo iá. ‘Oku lahi ‘a e ngaahi fāmili ‘oku nau fepaki mo e palopalema faka’ekonomika, pea ko e tokolahi ‘o e longa’i fānaú ‘oku nau faingata’a’ia he ngaahi me’a fakakomipiutá ‘o ne tohoaki ‘enau tokangá ke nau mama’o ai mei he fāmili, akó pea mo e Lotu. Kuo lahi mo e ngaahi liliu fakasōsiale ‘okú ne uesia e tokolahi pea ‘oku toe lahi foki ‘a e ngaahi Siasi ‘oku nau fehanga hangai mo e faingata’a’ia fakalotofale, fehu’ia lahi mo ‘ene founga ngāue mo e ngaahi liliu ‘oku faingata’a’ia fau ke tali. ‘I he lotolotonga ‘o e ngaahi me’a ko ‘ení, ‘oku kei ongo mai pe ‘a e lea ‘o e Saamé: *Ko e Folofola ‘a e ‘Otuá ‘oku ne fakamaama ‘a e sitepu ‘oku hoko maí.* ‘Oku ‘ikai ke ne fakahā kotoa ‘a e halá, ka ‘okú ne hulu’i mai pe ‘a e me’a ‘oku totonu ke fai he ‘ahó ni. Kapau ‘oku loto mamahi ‘a e fānaú, ‘oku ‘ikai fakahā kakato ‘e he Folofolá ‘a e me’a ‘e hoko ki honau kaha’ú, ka ‘okú ne hulu’i mai pe ‘a e sitepu hokó: ke nau fili ‘a e mo’ui totonú, kumi ‘a e pote, pea ke nau tui ki he taimi ‘a e ‘Otuá. Kapau ‘oku hoko ha faingata’a’i he vā ‘o e kakai he Siasi, ‘oku ‘ikai ke fakahā ‘e he Folofolá ‘a e me’a kotoa ke fai ke ne solova e faingata’a, ke ‘okú ne hulu’i mai ‘a e me’a ke fai: ke tau faka’apa’apa, fanongo, fai fakamolemole, pea ke tau fekumi ke ma’u ‘a e melinó. Ko e ui ‘a e ‘Otuá ‘oku ‘ikai ke toki hoko mai he taimi ‘oku tau loto ai ke ne ui kitautolú, ka ‘oku hoko ia ‘i he taimi ‘oku fili ‘e he ‘Otuá ke ne ui ai kitautolú. Pea ko e ui ko iá ke tau tali ‘o tatau ai pē, pe ‘oku mahino kiate kitautolu ‘a e me’a ‘oku ui kitautolu ki ai, pe ‘ikai. ‘Oku ‘ikai mahu’inga ia ke tau mahino’i ‘a e Ui ‘a e ‘Otuá pea tau toki muimui, ka ‘oku fiema’u ha loto ‘oku fiefia mo vēkeveke ke tui. Ko e me’a ení ‘oku ui kitautolu ki ai he ‘ahó ni, ke tau sitepu ‘e taha ‘i he tuí pea tau tui mo falala ‘e huluhulu ‘e he ‘Otuá ‘a ‘etau sitepu ‘e taha ‘apongipongi pea mo e ‘aho kotoa ‘o ‘etau mo’ui.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Ko hoku maama’anga Koe Sīsū, He la’ā ‘o hoku laumālie Sīsū; Neongo ‘ete po’ulia, he langi ‘ao’aofia. Te u maama pe ka ta ‘i ai, Sīsū e! ‘Emeni.

Pulelulu, Siulai 8: Lau Folofola - Senesi 25: 19-34.

Ki’i Ama: Senesi 25: 34, “Pea toki ‘ange ‘e Sekope kia ‘Isoa ha mā mo ha sepo piini, peá ne kai mo inu, pea toki tu’u ia ‘o ‘alu. Ko e va’inga’aki é ‘e ‘Isoa ‘a e tu’unga hokó”

Pou ‘Ao: ‘Oku mahino mei he talanoa ‘o ‘Isoa mo Sēkopé ha mo’oni loloto ki he fononga ‘o e tuí: ‘oku fa’a hoko ‘a e ngaahi fili mahu’inga tahá ‘i he taimi ‘oku tau ongosia aí, fiekaia aí, loto hoha’a aí, pea ‘ikai kei lava ke fakakaukau lelei mo toe loloto ange. Na’e foki mai ‘a ‘Isoa kuo ‘aungalua, pea ‘i he taimi ko iá na’e mahu’inga ange ki ai ‘a e sepo piini mo ha konga mā ‘i hono tu’unga hokó. Ko e me’a na’e foaki mai ko ha koloa fakalaumālie mo ha tāpuaki tukufakaholo, na’e fakatau atu ia koe’uhi ko ha fiemālie fakataimi. ‘Oku ‘ikai ke tau fu’u kehekehe mo e talanoá ni, he ‘oku kei lahi pē ‘a e ngaahi me’a ‘oku nau tohoaki’i kitautolu ke tau fili fakavavevave kae ngalo ai ‘a e me’a ‘oku tolonga mo toputapú. ‘Oku tau fehanga hangai mo e hikihihi ‘o e koloa, totongi mā’olunga ‘o e me’a kotoa, ngaahi loto hoha’a ‘i he fāmili, ngaahi veiveiua ‘i he kaha’ú, mo e ngaahi le’o lahi ‘i he mitia fakasosiale pea ‘okú ne faka’ai’ai ke tau tali vave, lea vave, fakaanga vave, pea fai fakamaau vave. Ka ‘oku ui kitautolu ‘e he Folofola ‘a e ‘Otuá ke tau mānava, fanongo, fakakaukau, pea fili ‘i he maama ‘o e tuí. ‘Oku toe fakamanatu mai ‘e he talanoá ni ‘oku ‘ikai ko ‘Isoa pē na’e vaivai; na’e ngāue’aki ‘e Sēkope ‘a e fiekaia mo e vaivai ‘o hono tokouá ke ma’u ai ha me’a na’e manako ki ai hono lotó. ‘Oku hoko ia ko ha fakatokanga kiate kitautolu, ke ‘oua na’a tau tali ‘a e Ui ‘a e ‘Otuá ‘i ha founga ‘oku kākā, fakamālohi, pe fakavaivai’i ai ha taha kehe. Ko e tali ‘o e Ui ‘a e ‘Otuá ‘oku ‘ikai ko e kumi pē ha tāpuaki ma’atautolu, ka ko e muimui ki he Folofolá ‘i he mo’oni, ‘ofa, fakamaau totonu mo e tauhi vā. Ko e Kaveinga ‘o Siulai, “Ke tau Tali e Ui ‘a e ‘Otuá pea Muimui ki he’ene Folofolá,” ‘oku ‘ikai ko ha lea fakalotu pē ke fai ‘i falelotu; ka ko ha hala ia ke tau mo’ui’aki he ‘aho kotoa pē. ‘Oku ‘uhinga ia ke tau fili ki he mo’oni ‘i he taimi ‘oku faingofua ange ai ‘a e loí, ke tau fili ki he fakamolemole ‘i he taimi ‘oku mālohi ange ai ‘a e loto sāuní, ke tau fili ki he fakamaau totonú ‘i he taimi ‘oku manako ai a māmani ki he mafai, pea ke tau fili ki he talangofua ‘i he taimi ‘oku vilitaki mai ai e loto ke tau talangata’a. ‘Oku ‘ikai faka’ikai’i ‘e he talanoá ‘a e vaivai ‘o

e tangatá, ka ‘oku fakahaa’i ai foki ‘a e fiema’u ke tau toe foki ki he ‘Otuá. Ko e fehu’i ‘oku tuku mai kiate kitautolú: Ko e hā ‘a e sepo piini ‘oku tau feinga ke fakafetongi ‘aki ‘a e koloa ‘a e ‘Otuá? Ko e hā ‘a e fiemālie fakataimi ‘oku tau tuku ke ne fakangalo’i ai ‘a e tāpuaki ‘oku tolongá? Tauange ke tau tali ‘a e Ui ‘a e ‘Otuá ‘aki ‘a e loto fakatōkilalo, tauhi ‘a e koloa toputapú, pea muimui ki he’ene Folofolá ‘o ‘ikai fakatau atu ‘a e me’a ta’engata koe’uhi ko ha fiemālie ‘oku vave pē ‘ene mole.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Sīsū é ko koe pe Si’eku mata’i koloa; ‘Ikai ha’aku sio kehe; Ka ma’u koe, ma’u kotoa. ‘Ā ‘e fēfē ha’aku lava Ke ma’u koe é ma’aku? Faitotonu ho huafa, Ka ko Fohuhia pea au.

Tu’apulelulu, Siulai 9: Lau Folofola– Loma 8: 1-11.

Ki’i Ama: Loma 8: 1-2, “Ko ia ‘i he tu’u ko ‘ení, ‘oku ‘ikai ha momo’i fakahalaia ‘o e kakai ‘oku ‘ia Kalaisi Sīsū. He ko e lao ‘a Laumālié ko e Mo’ui’anga, kuó ne fakatau’atāina koe mei he lao ‘a angahala mo maté ‘i ho’o tu’u ‘ia Kalaisi Sīsū.”

Pou ‘Ao: Ko e hotau Ki’i Ama ki he ‘ahó ni ‘oku kau ia ‘i he ngaahi lea fakafiemālie mo fakamo’ui taha ‘i he Tohi Tapú. ‘Oku ‘ikai ko ha lea fakamaama pē ení ki ha kakai na’e ‘ikai ha’anau angahala; ka ko ha tala lelei ia ki he kakai na’e fefa’uhi mo e angahalá, kuo nau tangi fakataha mo Paula, “Faka’ofa mo’oni ko au!” Ko e fu’u koloa lahi ‘oku tau ma’u he’etau tali ‘a Kalaisi: kuo vete kitautolu mei he lao ‘a angahalá mo e maté, pea kuo fakatau’atāina kitautolu ‘e he Lao ‘a e Laumālié, ko e mo’ui ‘ia Kalaisi Sīsū. ‘Oku ‘ikai toe pule ‘a e fakahalaia ki he kakai ‘oku nofo ‘ia Kalaisi, he kuo liliu ‘e he ‘Otuá ‘a e tu’unga ‘o e mo’ui mei he pōpula ki he tau’atāina, mei he ilifí ki he melino, mei he maté ki he mo’ui. Ka ‘oku totonu ke mahino, ko e “‘ikai ha fakahalaia” ‘oku ‘ikai ko ha faingamālie ke tau fakama’ama’ a ‘a e angahalá; ko e ui ia ke tau nofo loloto ange ‘ia Kalaisi pea tuku ke ne pule’i ‘etau fakakaukau, leá, ngāué mo e tō’onga mo’ui. ‘Oku tau nofo ‘i ha kuonga ‘oku lahi ai ‘a e ngaahi le’o ‘oku nau fai hotau fakahalaia’i: ‘oku fakahalaia’i kitautolu ‘e he manatu ki he kuohilí, ‘e he ngaahi lea ‘a e kakai, ‘e he ngaahi fehu’i ‘i he lotó, mo e fakatātā ‘oku fai ‘e he mitia fakasosialé ‘o pehē ‘oku tau te’eki fe’unga, te’eki mālohi, te’eki lelei, pe te’eki lava. ‘Oku toe uesia hotau fāmili ‘e he totongi mā’olunga ‘o e koloá, mole ‘a e ngāué, loto hoha’ a ki he kaha’ú, faingata’ a ‘o e ngaahi vā, mo e ngaahi tautea fakaeloto ‘oku tau fua fakapulipuli. Ko e Kaveinga ‘o Siulai, “Ke tau Tali e Ui ‘a e ‘Otuá pea Muimui ki he’ene Folofolá,” ‘oku fakamaama’i mai ‘e he Ki’i Ama ko ‘ení. Ko e tali ‘a e Ui ‘a e ‘Otuá ‘oku ‘ikai ko ha fakahoko fatongia pē ‘i falelotu, ka ko e nofo ‘ia Kalaisi ‘i he ‘aho kotoa pē: ke tau tali ‘ene fakamolemólé, tali ‘ene fakatonutonú, tali ‘ene tau’atāina, pea muimui ki he’ene Folofolá ‘aki ha mo’ui ‘oku fotufotuaki ai ‘a e ‘imisi ‘o Kalaisi. Kapau ‘oku tau ‘ia Kalaisi, ‘e ‘ikai ke tau kei mo’ui ‘i he fakahalaia mo e ilifia; ka te tau mo’ui ‘i he ivi ‘o e Laumālié. Pea ko e Laumālie ko iá ‘okú ne ako’i kitautolu ke tau lea ‘aki ‘a e mo’oni ‘i he ‘ofa, ke tau fili ki he fakamolemólé ‘i he taimi ‘oku vave ai ‘a e loto sāuní, ke tau fai totonu ‘i he taimi ‘oku faingofua ai ‘a e kākā, ke tau tokanga ki he masivá mo e faingata’a’iá ‘i he taimi ‘oku mālohi ai ‘a e siokitá. ‘Oku ‘ikai ke ‘osi ‘a e faingata’ a ‘i he taimi ‘oku tau ‘ia Kalaisi ai; ka ‘oku hanga ‘e Sīsū ‘o liliu ‘a e founga ‘oku tau tali ‘aki e faingata’á. Ko e kakai ‘oku ‘ia Kalaisi ‘oku kei fehanganhangai pē mo e ‘ahi’ahi, mamahi, mo e ngaahi pole ‘o e kuongá ni, ka ‘oku nau ‘ilo ‘oku ‘ikai ko e angahalá, maté, pe fakahalaia ‘a e ngaahi me’a ‘oku pule ki honau iku’angá. Ko Kalaisi ‘a e Pulé, pea ko hono Laumālié ‘oku ne fakatau’atāina’i, fakalotolahi’i, mo fakatupu mo’ui fo’ou. Ko e fehu’i: ‘oku tau nofo mo’oni nai ‘ia Kalaisi, pe ‘oku tau kei tuku pe ke pule ‘a e le’o ‘o e fakahalaia mo e ilifí? Kuo tau tali mo’oni nai ‘a e ui ‘a e ‘Otuá, pea kuo tau muimui mo’oni nai ki he’ene Folofolá? Tauange ke ‘oua na’a tau foki ki he pōpula kuo vete kitautolu mei ai ‘e Kalaisi, ka tau tu’u ‘i he tau’atāina ‘o e Laumālié, mo’ui ‘i he melinó, pea fakamo’oni ‘i hotau ngaahi lotofalé, Siasí, mo e sosaietí, ko e kakai ‘oku ‘ia Kalaisi ‘oku ‘ikai toe fakahalaia, ka kuo fakatau’atāina ke mo’ui ma’á e ‘Otuá.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: ‘Eiki, tokoni mai ke mau tali ho’o Uí ‘aki ‘a e loto fakatōkilalo, muimui ki ho’o Folofolá ‘i he mo’oni mo e ‘ofa, pea ‘oua na’a mau fakatau atu ‘a e ngaahi koloa ta’engata koe’uhi ko ha fiemālie fakataimi pē. ‘Emeni.

Falaite, Siulai 10: Lau Folofola – Matiu 13: 1-9.

Ki’i Ama: Matiu 13: 9, “Ko ia ‘oku telingá ke ne fanongo.”

Pou ‘Ao: ‘Oku hanga ‘e hotau Ki’i Ama ki he ‘ahó ni ‘o pole’i kitautolu ki ha fanongo ‘oku ‘ikai ngata pē he fanongo ki he ongó, ka ko e fanongo ‘oku liliu ai hotau lotó mo ‘etau mo’ui. ‘Oku totonu ke tau tali ‘a e polé ni ‘aki ha loto ‘oku hangamālie, he ‘oku ui kitautolu ke tau fanongo ki he me’a ‘oku fai ‘e he ‘Otuá ‘i hotau māmani ‘i he taimi kotoa pē. ‘Oku ngāue’aki ‘e Sīsū ‘a e talanoa fakatātā ‘o e ngaahi kongā kelekele kehekehe ‘e fā - ko e kelekele lelei, ko e kelekele manifi mo makamaka, ko e kelekele ‘oku ‘i ai e vao talatala, mo e kelekele ‘oku tu’u he

ve'e halá. 'Oku fakahā mai 'e he ngaahi kehekehe 'o e kelekelé, 'oku 'ikai ngata pē he uki kitautilu 'e Sīsū ke tau fanongó, ka ke tau sio foki ki he founa 'oku tali 'aki 'e hotau lotó 'a e folofola mai 'a e 'Otuá. Ko e fanongó 'oku 'ikai ko ha me'a ke fai pē 'i ha uike pe mahina pea ngata ai, ka ko e me'a ke fai ma'u pē kae'oua kuó ne fakatupu ha liliu 'i he mo'ui. 'Oku fakamanatu mai 'e he Folofolá 'a e ngaahi me'a 'oku ui kitautilu ke fakahokó: ko e falala 'Otuá, ko e nonofo melino mo fakataha 'i he 'ofa 'a e 'Otuá. Ko e ngaahi kaveinga ko 'ení 'oku nau fakahā ai ha me'a mahu'inga: 'oku fiema'u ke tau fanongo ki he me'a 'oku fai 'e he 'Otuá 'i he ngaahi taimi 'oku tau faingata'a'ia aí, 'i he ngaahi taimi 'oku tau loto mamahi aí, pea mo e ngaahi taimi 'oku tau loto māfana aí. Ko e fanongó 'okú ne faka fehokotaki kitautilu mo e 'Otuá. 'I he halafononga 'o e mo'ui, 'oku fa'a hoko ai ha ngaahi liliu 'i he mo'ui 'o e kakaí: ko e ngaahi fāmili 'oku nau fakakaukau ki he kaha'ú, ko e kau talavou mo e finemuí 'oku nau fakakaukau ki ha taumu'a ke muimui'i, pea ko e ngaahi mātu'á 'oku nau fakakaukau ki he ngaahi me'a 'oku nau loto ke fakahokó. 'Oku totonu ke tau fanongo ki he lea 'a e 'Otuá 'i he ngaahi taimi ko 'ení, koe'uhi he 'okú ne fakahā mai 'a e founa 'oku totonu ke tau muimui ki aí. Ko e fanongó 'oku 'ikai ke hoko noa mai pe. 'Oku fiema'u ke tau 'unu ke ofi ki he 'Otuá 'i he lotu, ke tau lau mo fakakaukau ki he Folofolá, pea ke tau nofo ma'u 'i he'ene 'ofá mo e melinó. 'Oku fiema'u ke tau hanga kehe mei he ngaahi me'a 'okú ne fakafe'atungia'i 'etau fanongó. Ko e ngaahi me'a 'oku nau fa'a faka'efi'efi noa he fanongó 'o hangē ko e ngaahi palopalema 'oku tau fekuki faka'aho ma'u pe mo iá. Ko e fakaafe 'oku fai 'e hotau Ki'i Amó, ko e uki ke tau 'unu ke ofi 'aupito ki he 'Otuá 'aki ha laumālie mo ha loto 'oku hangamālie mo fa'a fakama'uma'u pea tau "Tali 'a 'ene Ui pea Muimui ki he'ene Folofolá" he 'aho kotoa pe 'o 'etau mo'ui. Tauange te tau lava ke fanongo ki he 'Otuá 'i he ngaahi 'aho kotoa pē. Ke tau fanongo 'i he lotu, fanongo 'i he lau Tohi Tapu, fanongo 'i he ngaahi talanoa 'a e kakai 'oku nau tokoni ki he mo'ui faka-Kalisitiane, pea fanongo 'i he ngaahi me'a 'oku fai 'e he 'Otuá 'i hotau lotó. 'Oku 'ikai ke tau fanongo pē 'o tau tui; 'oku tau fanongo ke tau liliu mo tau muimui ki he me'a 'oku totonu.

Ānau, Lotu mo e Aukai: 'Eiki, foaki mai ha loto 'oku hangamālie ke u fanongo ki ho'o lea pea muimui ki ai 'i he 'aho kotoa pe. 'Emeni.

Tokonaki, Siulai 11: Lau Folofola – Matiu 13: 18-23.

Ki'i Ama: Matiu 13: 23a, "Peá ko e pulopula na'e ngangana ki he kelekele lelei"

Pou 'Ao: 'Oku tau toe hokoatu pe he Lēsoni na'a tau fakalaulauloto ai 'aneafi. 'Oku fenāpasi 'a e talanoa fakatātā 'o e tangata tutuu'i pea mo hotau Kaveinga ki he mahinā ni, "Ke tau Tali e Ui 'a e 'Otuá pea Muimui ki he'ene Folofolá." 'Oku 'ikai ko e tenga 'a e tangata tutuu'i 'a e palopalemá, ka ko e ngaahi konga kelekele na'e to ki ai, na'e palopalemá. 'Oku 'ikai ke palopalema 'a e tenga ia na'e lulu 'e he tangata tutuu'i he ko e Folofola ia 'a e 'Otuá, pea 'oku mo'ui, mālohi, mo lava ke tupu mo fua he taimi 'o e ututa'ú. Ko e fehu'i lahi 'oku tuku mai kiate kitautilu he 'ahó ni: ko e hā 'a e tu'unga 'o hotau lotó 'i he taimi 'oku tō mai ai 'a e Folofola 'a e 'Otuá? Ko e tenga na'e tō ki he ve'e halá 'oku fakatātā ki he loto kuo fefeka. 'Oku lava ke fefeka hotau lotó koe'uhi ko e mamahi kuo tau fua, ko e ta'etui, ko e pōlepole, pe ko e fakavave kovi 'o e me'a kotoa pe 'o 'ikai tuku ha taimi lelei mo lahi ke fai ai ha fanongo pea nofo vā lelei mo e kaungā pilikimí. 'Oku fanongo pē 'a e telingá, ka 'oku 'ikai tali 'e he lotó. 'Oku fa'a ongo mai 'a e ui 'a e 'Otuá 'i he malanga, lotu, lau Tohi Tapu, pe talanoa 'a ha kaungā fononga; ka 'o kapau 'oku fefeka hotau lotó, 'e vave pē hono to'o 'e he fili 'a e tenga ko iá. Ko ia, ko e 'uluaki sitepu 'o e tali 'a e Ui 'a e 'Otuá, ko e kole ke fakamolū hotau lotó. Ko e tenga na'e tō ki he kelekele makamaká 'oku fakatātā ki he iloto 'oku tali vave 'a e Folofolá 'aki 'a e fiefia, ka 'oku 'ikai hano aka loloto. 'Oku lava ke hoko eni kiate kitautilu 'i he ngaahi taimi 'oku tau māfana ai 'i he lotú, ongo ai ha hiva, pe ma'u ai ha lea fakalotolahi, ka 'i he taimi 'oku hoko mai ai 'a e faingata'á, fakaangá, pe 'ahi'ahí, 'oku vave 'etau holo. 'Oku ui kitautilu 'e he 'Otuá ke 'oua na'a ngata pē 'etau tali 'i he ongo māfana, ka ke tau tuku ke aka loloto 'a e Folofolá 'i he lotu, ako, talangofua, mo e tauhi vā mo Kalaisi. Ko e tenga na'e tō ki he kelekele na'e vao talatala 'oku fakatātā ki he loto 'oku va'ava'a 'o lahi e ngaahi me'a kehekehe 'okú ne uesia 'o 'ikai ai ke fakamama'u ki he me'a 'oku mahu'inga tahá. 'Oku fakatataa'i 'e he vao talatalá 'a e ngaahi faingata'a kehekehe 'i he mo'ui 'oku tau fekuki faka'aho mo ia 'o 'ikai ai ke tau ma'u ha faingamālie ke fakatokanga'i e folofola 'oku tō mei he fofonga 'o e 'Eiki. Ko e kelekele lelei 'oku fakatātā ki he loto 'oku tali 'a e Folofolá 'aki 'a e loto hangamālie, mo feinga ke tauhi 'a e folofola 'a e 'Otuá 'i he taimi kotoa pe. 'Oku 'ikai ngata pē he fanongó, ka 'oku talangofua ki ai pea tauhi hono vā mo Kalaisi pea mo e kaungā'api. Ko e kelekele lelei 'okú ne fakatupu e fua lelei, ko e fua 'o e talangofua, fua 'o e 'ofa, fua 'o e mo'ui totonu, pea ko e fu'ufu'unga tāpuaki ma'á e kakai kotoa pe 'oku tau fengāue'aki.

Ānau, Lotu mo e Aukai: 'Eiki, tokoni mai ke u lava; Fakamolū 'a e maká ni; Ta'aki fu'u 'a e talatalá, 'O ngaohi au ke u fua lahi. 'Emeni.

Sāpate, Siulai 12: *Sāpate hono 7 hili ‘a e Penitekosi. (Lanumata)*

Lēsoni: Senesi 25: 19-34; Saame 119: 105-112; Loma 8: 1-11; Matiu 13: 1-9, 18-23.

Mōnite, Siulai 13: Lau Folofola – Senesi 28: 10-15.

Ki’i Ama: Senesi 28:10-11, “Pea na’e ‘alu atu ‘a Sēkope mei Peasipa, ‘o ne fononga ki Kālana. Pea ne hoko fāinoa ki ha feitu‘u, pea ne nofo ai ‘i he pō ko iá, he kuo tō ‘a e la’ā; pea ne to’o ha taha ‘o e ngaahi maka ‘o e feitu‘u, ‘o ne fokotu‘u mōno ‘olunga, pea ne tokoto ai ‘i he potu ko iá ke mohe.”

Pou ‘Ao: ‘Oku ‘i ai ‘a e tu’unga lea ‘a kau papālangi, “ngaahi ho mohengá pea ke tokoto ai.” *Make your bed and lie in it.* Ko hono fakalea ‘e tahá, “ko e tenga te te tō, te te utu pe ko ia.” Ko e hā pe “mohenga” te te fa’u mo ngaohi, ko e mohenga ia kuo pau ke te tokoto ai – ‘e ‘ikai ke te ala hola mei ai. Ko e ‘ahó ni ‘oku tau talanoa ki he “mohenga na’e ngaohi” ‘e Sekopé. Ka tau vakai ki hono ngaahi ‘ata lalahi, ko e talanoa eni ki hono fakafetaulaki ‘i ‘o langi mo mamani pea mo e hifo mai ‘a e ivi mo e mafai ‘o e ‘Otua ke fakamolemole mo fakalanga ha lelei mei he angahala mo e vale ‘a e tangata. Ka ‘i he ‘aho ni, ‘oku kamata ‘a ‘etau fakalaulauloto ‘i he ki’i vesi ‘oku ne fakava’e ‘a e talanoa malie ni–ko e “mohenga eni : Pea ne hoko fāinoa ki ha feitu‘u, pea ne nofo ai ‘i he pō ko ia, he kuo tō ‘a e la’a; pea ne to’o ha taha ‘o e ngaahi maka ‘o e feitu‘u, ‘o ne fokotu‘u mōno ‘olunga, pea ne tokoto ai ‘i he potu ko ia ke mohe. ‘Oku mahino mei he talanoa, na’e hola ‘a Sekope mei Peasipa ki Kalani, ‘o ‘alu fano holo he matafonua, kuo taumu’avalea ‘a ‘ene fononga. Pea ne nofo ai he po ko ia, he kuo to ‘a e la’a; na’e ikai ke ngata ‘i he la’a fakamatelea ‘o e ‘aho, ka kuo fakapo’uli ‘a e mo’ui. Pea hangehange ko e ‘uhinga ‘o “ene nofo ai he po ko ia,” na’e ‘ikai ko e ki’i afe pe ke malolo, ka e hange ha talatuku ‘o e mo’ui–ko e afe ke mate he kuo to ‘a e la’a ‘o e mo’ui, pea kuo fakapo’uli tu’u. Pea to’o mai ‘a e fo’i maka ke ‘olunga ki ia. Neongo ‘oku maehin ‘a e Tonga mo e ‘olunga ki he kali, ka ‘oku ‘ikai ko e anga maheni ‘a e ‘olunga ki he fo’i maka. Ka e fakamahino mai ‘e he Ki’i Ama ‘o e ‘aho ni ‘a e naunau fefeka mo faingata’a na’e ‘olunga ki ai ‘a Sekope ‘o makatu’unga ‘i he ‘e faihala na’e fai. ‘Oku tau maheni mo e tu’unga fakakaukau ko eni ‘i ha talanoa melia ki ha tokotaha ‘o tautautefito ki hono fakamanatu ha pekia, ‘i hono fakalea ‘o pehe, “kuo ne ‘olunga ki he ‘ene ngaue lelei.” Ka ‘i he ‘etau “Ki’i Ama,” na’e ‘olunga ‘a Sekope ki he fo’i maka; ko e ‘olunga ki he ‘ene ngaue kovi na’e fai. ‘Oku ‘osi ‘i ai pe ‘a e ngaahi taimi ‘oku tau ‘alu fano ai he kuo “to ‘a e la’a” pea tau fai hotau tukuingata ke tau “mohe” mo fakangalo’i ‘a e ngaahi nanunga ‘o ‘etau ngaue kovi, ka e hange ‘oku tau ‘olunga ki ha fu’u “fo’i maka” ‘a e a’u tonu mai ‘a e nunu’a ‘o ‘etau ngaahi fai hala, ‘o ‘ikai ke tau ala mavahe mei ai. Tau tokanga ki he ngaahi “mohenga” ‘oku tau langa mo ngaohi, he kuo pau ke takitaha tokoto pe ‘i hono mohenga. Fakafeta’i ‘oku ‘ikai ke ngata ‘a e talanoa ‘i he fakangatangata ‘o e ngaue kovi ‘ou tau fai, ka ‘oku hoko atu ki he naunau ta’e-ngata ‘o e ‘Otua ‘ofa mo fa’a fakamolemole.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Mo’oni ko e kovi au, ‘e ‘ikai te te fa’a fufu, hoku hingoa ko Sekope, mahino ‘ete palaku. Ka te ke piki atu pe, neongo ‘ete tau. ‘Emeni.

Tūsite, Siulai 14: Lau Folofola – Senesi 28: 10-19a.

Ki’i Ama: Senesi 28: 12-13, “Pea ne misi, pea tā ko ha tu’unga kuo tu’u ‘i he kekekele, ‘o tau hake hono ‘ulu ki he langi; pea ko e kau ‘Āngelo ‘ena ‘a e ‘Otua ‘oku ‘alu hake mo ‘alu hifo ‘i ai. Pea tā ko Sihova ‘oku tu’u mei ‘olunga, ‘o ne folofola mai, Ko au ko Sihova ko e ‘Otua ‘o ‘Epalahame ko ho’o ‘eiki, pea ko e ‘Otua ‘o ‘Aisake; ko e kekekele ‘oku ke tokoto ai, te u ‘atu ia mo’ou mo ho hako;”

Pou ‘Ao: ‘Oku hoko atu pē hotau fakakoloa he fononga mo Sēkopé he ‘ahó ní. Na’á tau vakai ‘aneafi ki he nāunau ‘o e “mohenga” na’e ngaohi ‘e Sekope ke “tokoto”ai; ko e ola ‘o ‘ene fai halá. Ko e ‘ahó ni ‘oku tau hiki mei he vakai kia Sekopé, ‘o tau fakamama’u ange ki he ‘Otuá mo e nāunau ‘o e ‘Otuá. ‘Oku fonu ‘a e Tohitapú ‘i he ngaahi talanoa ‘o e fetaulaki ‘a e tangata mo e ‘Otua, pea ‘oku nau hu’ufa taha pe ke fakamatala’i ‘a e mahulu atu ‘a e founga ‘a e ‘Otuá mei he tangatá. Mo’oni fau ‘a e lau ‘a e Punaké, “KO e ‘Otua, ko e fauniteni ‘o e lelei kotoa pe. Hokohoko ‘a e foaki ki he me’a mo’ui é; Lave ai pe kitautolu, ko e kainanga ‘o e fonua. Ko māmani ‘oku fonu ‘i he ‘ofa ‘a e ‘Otua.” ‘I he vakai ‘a ‘Sekopé, ko e ngata ‘eni ‘o e halá, he hangē kuo tō ‘a e la’ā, mole ‘a e ‘amanaki pea mole ai mo e fakakaukau lelei. ‘Oku ‘i ai pe ‘a e ngaahi taimi ‘oku ‘ikai ke tau toe malava ‘o fakakaukau’i ‘a e me’a totonu ke fakahokó koe’uhi ko ha fu’u matolutu’u ‘etau mamahi, faingata’iá, ‘itá, etc. Ka ‘i ha lolototonga ‘o ha taimi pehē, ‘oku kei ‘Otua pe ‘a e ‘Otuá, pea ‘oku kei ‘i ai pe ‘a ‘ene founga. Ko e founga kia Sekopé, ko e misi. Matamata na’e ‘ikai pe ke toe ‘i ai ha me’a ia ‘e ala a’u kia Sekope, koeuhi ko e lahi ‘a ‘ene faingata’aiá; ko e founga pe na’e a’u ko e misi. ‘Oku lahi ‘a hono ngāue’aki ‘e he ‘Otuá ‘a e misi ke vaka mai ai ‘a ‘ene talafekau ki hono kakaí, ‘o tata pe ‘i he Folofola pea ‘i he kuonga kotoa pe. ‘Oku tau maheni mo e ngaahi tala ‘o e fakamisia,

pea neongo 'oku fai pe he'e tangatá 'a hono 'ulungaanga mahení 'o fakamele'i 'a e ngāue lelei 'a e 'Otuá, 'o fa'a pā'usi'i ai 'a e founá ni 'e he ni'ihí ko e kau faito'o loi, ka 'oku mahino ko e misí ko e me'angāue 'a e 'Otuá. Pea hangē pe ko e founa 'a e 'Otuá, 'oku motu atu mo ta'emahakulea. He 'oku 'ikai ko ha ki'i misí; ko e misí ki hono fakafetaulaki 'a langi mo māmani. 'Oku lahi pe 'a hono ngaahi vete faka teolosia 'o e misí ni, ka 'oku a'u mai 'a e tefito'i mo'oni 'o e nāunau 'o e fononga 'a e 'Otuá mo e tangatá: Ko e taimi 'oku 'osi ai 'a e 'amanakí pea ake ha fu'u po'uli 'i he fonongá, tau siosio holo pe, he 'oku 'i ai pe 'a e founa 'a e 'Otuá ke fakafetaulaki'i 'a langi mo māmani, pea ke tau sio tonu ai kia Sihova mo ongona 'a 'ene Folofolá, "Ko au Sihova." Fakafeta'i he kei mafai pe 'a Sihova ke ne liliu 'a e ta'au mo e nunu'a 'o e angahalá, pea 'okú ne kei 'omi pe 'a e ngaahi "tu'unga" ke faka fehokotaki kitautolu kiate ia pea mo hēvani. Neongo 'a e faingata'á, tau fakasio atu, he kuo pau ke 'i ai pe 'a e "tu'unga," 'a e founa 'a e 'Otuá ke fai 'aki hotau fakamo'uí.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Ka malu'aki mai ha 'ao, 'Oua 'e tu'atamaki, Kuo pau ke faifai pe pea to, Ko e koto tapuaki. 'Emeni.

Pulelulu, Siulai 15: Lau Folofola – Senesi 28: 16-19a.

Ki'i Ama: Senesi 28: 16-17, "Pea ofo 'a Sēkope mei he'ene mohé, peá ne pehē, "Tā 'oku 'afio 'a Sihova 'i he potú ni, ka u ta'e'ilo ki ai 'e au.' Pea na'á ne manavahē, 'o ne pehē, 'Hono 'ikai fakalilifu 'a e potú ni; 'oku 'ikai ko ha potu kehe eni, ka ko e fale 'o e 'Otua, 'io, ko e matapā eni 'o langi.'"

Pou 'Ao: 'Oku hoko atu pē hotau fakakoloa he fononga mo Sēkopé he 'ahó ní. Na'á tau vakai 'aneafi ki he hā mai 'a Sihova 'i he vīsone 'o ne fai e kovinānite mo Sēkope 'o liliuanga 'ene mo'uí. Ofongi ai 'a e mo'ui 'a Sēkopé, 'o ne 'ā mei he'ene mohé, kae mahulu atu 'a e 'ā hono lotó 'o 'ilo 'a e lahi mo e ope 'o e founa 'a e 'Otuá, peá ne talaloto 'aki hotau Ki'i Ama 'o e 'ahó ni. Na'e maheni 'a Sēkope mo e tala 'o e lotú mo e founa 'o e fai 'o e lotú, pea ko e taha ia 'o e 'uhinga 'o 'ene holá ko 'ene 'ilo kuó ne maumau'i 'a e ngaahi tala tukufakaholo 'o e fāmili, pea mo e tui na'e fatu 'aki 'a e lotofale 'o 'Aisaké. Kae fakaofo ki ai 'a e a'u mai 'a e ivi 'o e kelesi 'a e 'Otuá 'o liliu 'a e lolo'akau na'e hoko ko e mohenga ki he li'ekina mo e hēhētú'ú, ke hoko ko e potu toputapu, ko e fale 'o e 'Otua, ko e matapā 'o Langi. 'Oku tau maheni pea mo e fa'ahinga ongo ko 'ení. 'Oku hoko 'a e ngaahi nāunau mo e koloa 'o e lotú ko e me'a 'oku tau mo'ui 'aki, pea tokoni ke fakasino 'etau tuí. 'Oku tau fakamo'oni ki he toputapu mo e molumalu 'o e ngaahi 'olita mo e falelotu 'oku fai ai 'etau ma'u lotú, pea tau 'a'apa 'i he hū ki a'í mo tauhi ke mamalu. Ka 'oku 'i ai pe 'a e ngaahi taimi 'oku a'u mai ai 'a e kelesi 'a e 'Otuá 'o liliu 'a e ki'i tepu'i maka 'oku tau lolotonga fakamalumu ai ke hoko ko e "matapā 'o Langi." Pe ko e mohenga 'i falemahaki, pilīsone, loki ako, 'ā maka, fu'u 'akau, hala pule'anga, pe ko e lotofale 'o e fāmili, ka 'oku mahino 'oku tau fe'ao faka-momēniti pe mo e 'Otuá, pea 'okú ne a'u mai 'o fai hotau fakamo'ui 'o tatau ai pē, pe ko fē 'a e feitu'u 'oku tau 'i a'í. 'Oku tau fakamo'oni ki he tefito'i tui 'a e Kalisitiané 'o hangē ko ia 'oku fakalea 'e he fānaú 'i he 'enau fehu'i mo e talí. Fehu'i: 'Oku 'i fē 'a e 'Otuá? Tali: 'Oku 'i he potu kotoa pē. Ko e 'afio ai 'a e 'Otuá pea liua ai 'a e feitu'u ko iá ko e "matapā ki langi." Fakafeta'i he na'e ofo 'a Sēkope mei he'ene mohé 'o ne fai 'a e fakahounga 'ofa 'i he'ene fokotu'u 'a e maka fakamanatu pē ko e 'ōlita fai'anga feilaulau pea 'ai hono hingoa fo'ou ko Pētelí, ko e fale 'o e 'Otua, 'o 'ikai toe ui ko Lusa. Tauange ke hoko hotau fanga ki'i lotofalé, 'io 'a 'etau ngaahi mo'uí, ko e Petelí, ko e fale 'o e 'Otua. Pea fai ai 'etau feilaulau fakafeta'i, 'o momoi 'etau mo'uí, hotau iví, ke me'a ngāue'aki 'e he 'Otuá.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: 'Oku ou fakamālō atu 'i ho'o tokangaekina au ke u malava 'o fetaulaki pea mo koe 'i he'eku mo'ui faka-'ahó, peá ke faka'ilo mai ha me'a keu fai 'i he 'ahó ni ke fakahounga 'i 'a ho'o 'ofá. 'Emeni.

Tu'apulelulu, Siulai 16: Lau Folofola – Saame 139: 1-12.

Ki'i Ama: Saame 139: 7, "Te u 'alu ki fē mei ho Laumālié na? Peá te u hola ki fē mei ho Fofongá?"

Pou 'Ao: 'Oku tau maheni mo e ki'i talanoa fakatu'a 'oku fa'a talanga'i 'o 'uhinga ki he lahi 'a e loí mo e ta'emahinó. Na'e 'a'ahi holo 'a e tangata'eiki faifekau 'i he ki'i kolo. Tukituki atu 'a e tangata'eiki he 'api 'o e ongo matu'a 'o fuolosa si'i, kuo fakaava mai 'e he ki'i ta'ahine. 'Eke atu 'e he tangata'eiki pe ko e fē 'ene ongo matu'a ke talanoa kiate kināua. Tali mai 'e he ki'i ta'ahine, "Kuó na o ki kolo." Vakai atu 'a e tangata'eiki ki he lokí 'oku matapā kongá pe, 'oku 'ilonga lelei mai pe 'a e va'e 'o e ongo mātu'á, okú na tu'u pe 'o fakaongo mai ki he talanoá. Na'e tokí pehē atu 'a e tangata'eiki faifekau ki he ki'i ta'ahiné, "Mālō, ka ke talaange ki ho'o ongomātu'á, ka na lava atu leva ki kolo, peá na ō mo hona ongo va'é." Ne tau ongona 'i he kamata'anga 'o e uiké ni 'a e talanoa 'o e hola 'a Sēkopé. Ko e 'ahó ni, 'oku tau ongonga 'a e fehu'i mei he taha 'o e ngaahi Saame manakoa 'o e Tohitapú, "Te u 'alu ki fē mei ho Laumālie na? Pea te u hola ki fē mei ho Fofongá?" Ko e taha 'eni 'o e ngaahi

mo'oni aofangatuku 'o e mo'ui: 'oku 'ikai ke lava ha hola mei he 'Otuá. Ka neongo ia, 'oku kei fai pe ki'i feinga 'a ha'a tangata ke hola, pea hangē ko e talanoa, 'oku toe tekeutua ange 'a e tōnōnou mo e fakangatangata 'o e tangatá 'i he fanga ki'i feinga 'oku nau faí. Feinga e 'uluaki mātu'á ke na hola 'o toi, pea kau ai 'a Mōse, Siona, 'Ilaisiá, Tevita, pea mo hai fua 'a e kau tu'ukimu'a 'i he Tohitapú; ne nau fefa'uhi mo e 'Otuá, pea nau feinga ke hola 'o toi. Ko e talanoa ia 'o Sēkopé; neongo ko 'ene hola mei hono ta'oketē mo 'ene tamaí, ka ko 'ene feinga ke hola mei he 'Otua na'e mahulu hake hono mafai. Pea hangē pē ko Sēkopé, 'e feinga 'a e tangatá ke hola 'i he vave tahá mo e mama' o tahá, ka 'e 'ikai pe ke malava ke puli mei he 'Otuá. Peá ka faifai pea pehē 'e ha taha kuo tonu 'a 'ene fai 'a e holá, 'o malava nai 'o puli mei he 'Otuá 'i he nofo ko 'ení, ka 'e pau pe ke "ilo" 'ia 'i he 'aho 'o e maté; ko e 'aho 'o e fetaulaki mo e 'Otua, pea mo e fakamaau. Kae fakafeta'i, he ka faifai pea li'aki 'e he tangata / fefine 'a 'ene feinga ke holá, pea 'okú ne 'ilo ai tā ko e feinga mai 'a e 'Otuá ke 'ilo ia ke fakaa'u 'a e tāpuaki mo e taumu'a na'e fatu 'aki ia 'i he manava 'o 'ene fa'ē. Pea mo'oni 'a e talaloto 'a Tevita 'i he 'etau lēsoní, "Ko e 'ilo pehē 'oku fakaofa fau kia kita; 'Oku hopo hake, 'oku 'ikai a'usia." Tauange ke tau li'aki 'a e feinga hola mei he 'Otuá, he 'oku toe fakaoli ange, faka'ofa ange, pea fakamamahi 'a e hola kae 'ikai puli. Tau kau fakataha pe mo e Kaveinga ki he mahina ko eni, "Tali e Ui 'a e 'Otuá pea Muimui ki he'ene Folofolá."

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Tatali mai si'i Laumālie, 'Oua 'e ha'aki hiki atu. Fai pe ho tau kataki pe, 'O oua 'e tuku ai pe au. 'Emeni.

Falaite, Siulai 17: Lau Folofola – Loma 8: 12-25.

Ki'i Ama: Loma 8: 21-22, "Kuo hēhētū 'a e me'a kotoa na'e fakatupú. Pea ko 'ene peheé, ko e finangalo ia 'o e 'Otuá. Ka 'oku 'i ai 'a e fakatu'amelie. He vete 'e he 'Otuá 'a e me'a kotoa kuo fakatupú mei he pōpula ki he 'auhá ke kau he tau'atāina fakalangi e fānau 'a e 'Otuá. He kuo fetō'eaki mo felāngaaki, 'a e me'a kotoa he lalo la'aá, 'o hangē ha langaa, 'o a'u mai pē ki he 'ahó ni."

Pou 'Ao: Ko e taha 'o e tefito'i kaveinga 'o e 'Ipiseli 'a Paula ki he kakai 'o Lomá ko 'ene feinga ke faka-faikehekehe 'i 'a kinautolu 'oku nau mo'ui 'i he Laumālie, pea meia kinautolu 'oku nau mo'ui 'aki 'a e holi 'a e kakanó. Ko e taha 'o e ngaahi holi tu'ukimu'a 'a e kakanó, ko e holi ke ma'u 'a e mafai (*power*). Talu mei he 'uluaki tangatá mo e holi ke na "hoko ke hangē ko e 'Otuá" (Senesi 3: 5). Ko e aka 'o e angahala kotoa - ko e holi 'a e tangatá ke hoko pe ko hono 'otuá. 'Oku lau 'e he Filōsefo Siamane 'o e senituli 19, ko *Friedrich Nietzsche*, ko e "holi ke ma'u 'a e mafai" (*will to power*) 'a e tefito'i fiema'u 'a e tangatá. 'Oku hoko 'a e holi mo e mānumanu ki he mafai ko e me'a 'okú ne fakakuihi ai 'a e tangatá 'o ne maumau 'i ai 'a e me'a lahi 'i he māmani, pea iku ai ki he "fetō'eaki mo felāngaaki." 'Oku maama mo mahino 'a e la'i 'ata 'oku 'omi 'e Paula 'i he 'ene 'ave kinautolu ki he laine faka'osi 'o e mamahi'ia 'o e sinó, ko e langaa 'a ha fefine. Mālie 'a e founa 'a Paulá, he taumaiā ko ha fefine ke ne a'usia faka-fo'ituituti 'a e mamahi 'o e langaa. Ka 'oku mahino 'a e taupotu 'o e fa'ahinga mamahi ko iá 'i he 'ene ngāue'aki 'i he Ki'i Amá. 'Oku "fetō'eaki mo felāngaaki" 'a e me'a kotoa he lalo la'aá ni, 'o makatu'unga pe 'i he fai hala 'a e tangatá. 'Oku tangi lau'aitu 'a e fu'u tokolahi fau 'i he ngaahi feitu'u lahi 'i māmani koe'uhi ko e ngaahi tau 'oku lolotonga hokó. Ko e tali ke mafi ia 'a e kau taki 'o e ngaahi pule'angá, mo e fakahāhā mafi 'o mahulu atu ia 'i he mahu'inga 'o e mo'ui 'a e kakai. 'Oku fetō'eaki 'a e fu'u kakai tokolahi 'i hotau fonuá ni kuo ma'u mo fakahū 'e he Potungāue 'a e Pule'anga 'oku 'iloa ko e *ICE*. Na'e 'i heni 'a e laui miliona ko 'enau kumi hufanga. Ne nau mavahe mei honau ngaahi fonua tupu'angá 'i Saute Amelika koe'uhi kuo 'ikai ke toe 'i ai ha ma'u'anga mo'ui ai, pea 'ikai ke toe malava 'e he Pule'angá 'o fai ha ngāue ke nau hao ai mei he ngaahi faingata'a lahi. Pea ka fakatoto atu ki he 'uhinga ne tō lalo ai 'a e ngaahi fonua ko ení, 'o tatau pe mo e ngaahi fonua lahi 'i Afilika, 'oku makatu'unga pe 'i he fe'unuaki faka politikale mo fakahāhā mafai (mafai / *power*) 'a e ngaahi pule'anga mālohi 'o māmani, 'o kau ai 'a Amelika. Kuo louta 'a e si'i kakai 'i he ngaahi fonua Pasifiki kuo mole pe maumau 'enau mo'ui tu'unga 'i he ngaahi nunu'a 'o e ivi faka'atomí, tu'unga 'i he ako tau faka'atomí 'a Ameliká. Neongo 'a e "fetō'eaki mo felāngaaki" ka ko e langaa 'a e fefiné 'oku 'i ai pe hono ngata'anga, pea 'e hoko mai 'a e mo'ui fo'ou 'i he tu'a 'o e langaa. Fakafeta'i, 'oku tau kei fononga mo e 'Otua 'okú ne mafeia ke liliu 'a e fetō'eaki mo felāngaaki ki he mo'ui fo'ou.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: 'E 'Otua 'alo'ofa mo kātaki, 'oku mau fakamālō atu 'i ho'o fakatau'atāina'i kinautolu mei he ngaahi holi 'o e mo'ui, pea tuku ke a'u atu ho'o 'ofá ki he kakai kotoa pe kuo uesia 'enau mo'ui 'i he ngaahi faingata'a faka-e-natulá. 'Emeni.

Tokonaki, Siulai 18: Lau Folofola – Matiu 13: 24-30.

Ki'i Ama: Matiu 13: 30, "Tuku pē ke na tupu fakataha 'o a'u ki he ututa'ú: pea ka hoko 'a e ututa'ú te u lea ki he kau tu'usi, 'Ē, mou tākaki mu'a 'a e teá, pea no'o 'ū ke tutu: kae fetuku 'a e uité ki he feleoko 'o'okú."

Pou ‘Ao: ‘Oku faka’osi ‘etau lau Folofola ki he uiké ni ‘aki ‘a e talanoa fakatātā ‘a Sīsū ki he Vaó pe teá mo e Uité ‘o toe fakamanatu mai ‘a e faikehekehe ‘o e tangatā mo e ‘Otuá. ‘Oku fa’a puli kiate kitautolu hotau ngata’angá ‘i he ngāue ‘oku tau fai ‘i he ngoue ‘a e ‘Otuá, ‘o tau vave ma’u pe ke fakamaau mo fai tu’utu’uni ki he potu ngoué. Tau pāte’i ‘i he fakamaau ‘o tau pehē ‘oku tau ‘ilo ‘a e faikehekehe ‘o e uité me’i he teá. Pea toe fakaloloma ange ‘a ‘etau ala atu ke ta’aki mo tu’usi tokua ‘a e teá, ‘o toe lahi ange ai ‘a e maumau. ‘Oku fiema’u ke tau fakatokanga’i ‘a e ngāue ‘a e ‘Otuá, pea tau feinga ‘i hotau lelei tahá ke tau muimui ki he sipinga ko iá. Ka tau vakai ki he ‘etau mo’ui, ‘oku tupu fakataha pe ‘a e uité mo e teá. Ka ‘oku mahino ko kitautolú ko ‘ene me’a fakatupu, pea mahino ‘a ‘ene ‘ofa makehe ki he’ene me’a fakatupú.

Hangē ha taunoni’a ha fa’ē, ke tuku pe, ‘oua na’a ta’aki; “na’a ‘iloange ‘i ho’omou tufi ‘a e teá, pea mou ta’aki fakataha mo ia ‘a e uite foki.” Ko e Tamai ‘o e Fakatupú ‘okú ne ‘ilo’i ‘a e pelepelengesi ‘o e mo’ui ‘a e tangata / fefine kotoa pe. Kapau leva ‘e ta’aki ha kongá pea ‘e maumau ai mo ha toe me’a kehe. ‘Oku tau fakamo’oni ki he mahu’inga ‘a e founga ‘a e ‘Otuá, he ‘oku fou mai ai ‘a e meesi mo e kelesi fe’unga ki he fononga’anga ‘o e mo’ui. Fakafeta; i he ko e ngoué ‘oku mapule’i lelei ‘e he Tauhi Ngoué, ko e ‘Otua.

Ko e ‘akau ‘i he ngoué, ko e me’a ‘oku mo’ui. Pea kapau ko e me’a ‘oku mo’ui, ‘e ala liliu pe ia, he taumaiā ko ha me’a mate. Ko e fakafeta’i’anga ia ‘etau mo’ui, he neongo ‘oku lahi ange ‘a e teá ‘i he ‘etau mo’ui, ‘oku kei taunoni pe ‘a e tauhi ngoué ke ‘oua ‘e ta’aki. ‘E kei ala pe ‘o liliu ‘a e mo’ui ke tupu mai ha ‘akau lelei, he ‘oku kei fakaili pe ‘e he ‘Otuá ‘a e mo’ui, ke fakafaingamālie ha liliu fo’ou. Fakafeta’i ko e ‘Otuá ‘oku tuai ki he fai fakamaau kae vave ki he fakamolemole. Kapau ko e lelei ia ‘oku tau ma’u mei he ‘Otuá, pea ko e hā leva ke tau fakamaau’i hotau kaungā fonongá? Tau fai ‘a e me’a ‘oku fai ‘e he ‘Otuá ma’a kitautolú. Tau fai meesi ki hotau kaungā fonongá, he ‘oku fai meesi ‘a e ‘Otua kiate kitautolu. ‘Oua te tau vave ke fakamaau’i mo valoki hotau kaungā fonongá, ka tau tali ‘a e akonaki ‘a e ‘Otuá, “Tuku pē ke na tupu fakataha ‘o a’u ki he ututa’ú ...”

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: ‘Oku ou fakafeta’i atu ‘i ho’o fakaatu’i au pea ke tuku taimi mai ma’aku; tokoni mai ke pehe pe ‘a ‘eku fai fakaatu’i ‘a hoku kaunga fononga. ‘Emeni.

Sāpate, Siulai 19: *Sāpate hono 8 hili ‘a e Penitekosi. (Lanumata)*

Lēsoni: Senesi 28: 10-19a; Saame 139: 1-12, 23-24; Loma 8: 12-25; Matiu 13: 24-30, 36-43.

Mōnite, Siulai 20: Lau Folofola – Senesi 29: 15-28.

Ki’i Ama: Senesi 29: 25, “Pea ‘i he’ene pongipongi levá tā ko Lia ia; peá ne pehē kia Lēpani, Ko e hā ‘a e me’a’i ni kuó ke fai kiate au? ‘ikai ko Lesieli na’á ku ngāue ai kiate koe? Pea ko e hā kuó ke kaka’i ai aú?”

Pou ‘Ao: Ko e lea Tonga ko e, “Pikopiko iku mai” ‘oku ‘uhinga ia ki he me’a ne te fai ki ha taha pea fai e fonongá ‘o iku mai e me’a tatau kiate kita. ‘Oku ou manatu lelei ki hoku ‘ofefine ne u fa’a lele ‘o vakai ‘ene nofo mo hono husepaniti. ‘Ohovale au he’eku ‘alu atu ‘e taha ‘oku nofo pe si’i husepaniti ‘i fale kau ‘eke atu hono malí, talamai ‘oku talanoa ‘i tu’a mo e siana he me’alele. Ne u fu’u lotomamahi ‘ou lea ki hoku ‘ofefine ke tuku ‘a e me’a ko iá. Ne iku māvae hoku ‘ofefiné mo hono husepaniti pea mali ia mo e siana ne na fa’a talanoa he me’alelé. Ne u ha’u ‘o vakai ‘ene nofo mo e husepaniti fo’ou ne ‘ikai ma’u ha ngāue pea faka’ofa. Ne na hiki mai leva ‘o mau nofo. ‘Osi ha ngaahi ta’u kuo lele lelei ‘ena nofo, ma’u e ngāue peá na tokanga ki he lotú foki. ‘Ohovale kou fanongo ‘oku toutou fai e ‘ahoia ‘i he ‘api Siasi. Sasala mai e talanoa ‘oku ngali ‘i ai e kongá ia ‘a e tou’a mo e mali hoku ‘ofefiné. Ne u sio kuo liliu ‘ena nofo malí. Toe ‘eke ki hoku ‘ofefiné pea fakamatala mo e tangí, kuo hiki e ‘ofa ia hono hoá ki he tou’á. Ku ou fakamanatu ange, tangi pe koe, ka ko e tangi tatau ‘ena ho ‘uluaki husepaniti ‘okú ke fekuki mo iá. Ne iku ‘alu ‘e husepaniti ia ‘o mali mo e tou’á, kae faifai pea toe mali mo hoku ‘ofefiné. Ko e me’a tatau mo ia na’e hoko kia Lēpani mo Sēkopé. Ko e ‘ahó ni, ne ‘oange ‘e Lēpani ‘a e tuha ‘o Sēkopé. Pe na’e taumu’a pehē ‘a Lēpani pe ‘ikai, ke ne ako’i e tama kakaá ke ‘oua na’a toe fai pehē ki hano fāmili, ka ‘oku mahalo na na’e a’usia pē ‘e Sēkope ha kongá si’i ‘o e mamahi ‘a hono ta’okete ko ‘Isoá hili ‘ene kaka’i ia ‘i hono ‘Inasi tukufakaholó. ‘Oku fe’unga pe mo ha tangata hangē ko Sēkopé, ke kaka’i kae kei vivili pe ‘o ‘ikai fo’i. Na’e ngāue ke ma’u ‘a Lesieli pea he’ikai tuku e feinga kae’oua kuo ma’u. ‘Oku fēfē ‘etau tauhi vā ki hotau kaungā fonongá? ‘Oku tau tangi ke sāuni ha kovi ‘oku fai mai? Ko e me’a faingofua taha ia ke fai ki ha taha ‘okú ne fai mai ha kovi kiate kitautolu ko ‘etau lamalama faingamālie ke sauni ai. ‘Oku ‘ikai ke ngata ‘i he’ene fakamole ivi kiate kitautolú ka ‘oku toe holoki mo’ui he ‘oku hanga ‘e he fakakaukau sauní ‘o fusi kitautolu ke tu’unga tatau mo kinautolu ‘oku tau teu ke fai ki ai e sauní. ‘Oku hiki ‘e Luke 6: 37, “Pea ‘oua ‘e fakaanga, pea ‘e ‘ikai anga’ia kimoutolu: pea ‘oua ‘e fakahalaia, pea ‘e ‘ikai fakahalaia kimoutolu: mou fakamolemole, pea ‘e fakamolemole ‘a kimoutolu.” Ko e me’a ia na’e fai ‘e Sēkopé, na’á ne fakamolemole’i ‘a Lēpani pea ‘i he’ene fetaulaki mo ‘Isoá, na’e fakamolemole’i ia ‘e hono ta’oketé.

‘Oku faingata’a ‘a e fakamolemole, ka ‘oku malava noa pe ‘i ha’atau muimui’i hotau Kaveinga ki he mahina ni, “Ke Tau Tali e Ui ‘a e ‘Otua Pea Muimui ki he’ene Folofolá.”

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: He ko e lelei koe, ‘Ātonai, mo e fa’a fakamolemole, Pea ke mohu meesi ki he kakai kotoa ‘oku tautapa kiate koe. ‘Emeni.

Tūsite, Siulai 21: Lau Folofola – Loma 8: 26-30.

Ki’i Ama: Loma 8: 28a, “Kae’uma’ā ‘oku tau ‘ilo, ‘ilonga ‘a e kakai ‘oku ‘ofa ki he ‘Otuá, ‘oku fengāue’aki ‘a e me’a kotoa pē ma’anau lelei.”

Pou ‘Ao: ‘Oku hanga ‘e hotau Ki’i Ama ki he ‘ahó ni ‘o fakamanatu mai ko e tali ‘o e Ui ‘a e ‘Otuá mo e muimui ki he’ene Folofolá ‘oku ‘ikai fakafalala ia ‘i hatau mālohi, poto, ivi pe mafai pe ko ha’atau pāte’i pe taukei ‘i he hala fononga ‘o e mo’u’i ‘oku tau fononga’ia. ‘Oku fakamanatu mai ‘e Paula ‘oku ‘i ai pe taimi ‘oku tau vaivai ai, taimi ‘oku ‘ikai ai ke tau ‘ilo pe ko e hā ‘a e me’a ke tau lotu ki ai, pea mo e taimi ‘oku ngali movetevete ai ‘a e ngaahi me’a ‘oku hoko ‘i he’etau mo’u’i. Ka ‘i he lotolotonga ‘o e ngaahi me’a kotoa ko iá, ‘oku ‘ikai tuku ai kitautolu ‘e he ‘Otuá ke tau tuenoa pe tu’u toko taha. ‘Oku tokoni mai ‘a e Laumālie Mā’oni’oni ‘i hotau vaivai pea hūfia kitautolu ‘i he loloto ‘o e mamahi mo e veiveiua, pea fakahoko ‘a e ngaahi me’a ‘oku ‘ikai ke tau malava ke fakamatala’i. Ko e ongoongolelei ia ki he kakai ‘oku tali ‘a e Ui ‘a e ‘Otuá: neongo ‘a ‘etau vaivai ka ‘oku kei ngāue mālohi pe ‘a e ‘Otuá ‘i loto ‘iate kitautolu.

Ko e lea ‘a Paulá, “‘oku fengāue’aki ‘a e me’a kotoa pē ma’anau lelei,” ‘oku ‘ikai ko ha pehē ‘e hoko ‘o lelei ‘a e me’a kotoa pe ‘i he taimi kotoa pe. ‘Oku ‘ikai faka’ikai’i ‘e he Folofolá ‘a e mamahi, loto hoha’á, mole, pe ngaahi faingata’a ‘oku tau fouá. Ka ‘oku fakapapau’i mai ‘e he Folofolá ‘oku lava ‘e he ‘Otuá ‘o ngāue ‘i he me’a kotoa pē ke fakafiemālie, fakatonutonu, pea mo lava ‘o fakahoko lelei ‘a ‘ene taumu’á. Ko ia ai, ‘i he taimi ‘oku ui ai kitautolu ‘e he ‘Otuá ke tau fai ha me’a ‘oku faingata’a, pe muimui ki ha hala ‘oku te’eki ke fu’u ma’ala’ala pe mahino kakato mai kiate kitautolu, pea ‘oku tonu mo tāu ke tau falala kakato ki ai he ko hono mo’oni, ‘e ‘ikai faifaiangé pea ngalo kitautolu ‘i he ‘Otuá. ‘Oku fakamanatu mai ‘e he Kaveinga ‘oku tau kamata ‘aki ‘a e Ta’u Faka-Konifelenisi ni ‘a e founa totonu ke tau fai: Ko ‘etau tali ‘a e Ui ‘a e ‘Otuá ‘aki ‘a e loto falala, pea muimui ki he’ene Folofolá ‘aki ‘a e loto talangofua. ‘Oku ‘ikai fiema’u ke tau ‘ilo ‘a e me’a kotoa pē kimu’a pea tau toki muimui. Ko e me’a ‘oku mahu’ingá, ko ‘etau feinga ke ‘ilo mo falala ki he ‘Otua ‘okú ne ui kitautolú. Pea ‘i he’etau falala pehē, ‘e hoko hotau ngaahi vaivai’angá ko ha feitu’u ‘e fakahā ai ‘e he Laumālie ‘a e mālohi ‘o e ‘Otuá, pea hoko ‘etau muimui ‘i he Folofolá ko ha fakamo’oni ‘oku kei ngāue ‘a e ‘Otuá ke liliu ‘a e mo’u’i ki he lelei.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: ‘Eiki, tokoni mai ke mau tali ho’o Uí ‘aki ‘a e falala, muimui ki ho’o Folofolá ‘aki ‘a e talangofua, pea tuku ke ngāue ho Laumālie ‘i he’emau mo’u’i ‘o fakamo’oni ki ho’o lelei. ‘Emeni.

Pulelulu, Siulai 22: Lau Folofola – Saame 105: 7-11, 45b.

Ki’i Ama: Saame 105: 1, “Fakafeta’i kia Sihova, kailavaki hono huafá; faka’ilo ‘ene ngaahi ngāue ki he ngaahi fa’ahinga.”

Pou ‘Ao: Ko e Saame 105 ‘oku fonu hono ngaahi koloa ka ‘oku ou faka’amu ke tau tokanga ki he fo’i lea ko e Kovinanite. ‘Oku ha tu’o tolu he veesi ‘e 5 ko ‘eni ‘oku tau fakalaulauloto ai he ‘aho ko ‘eni. ‘I he Tohitapu faka-Hepelū, ko e kovinanite ‘oku ‘uhinga ki he aleapau he vaha’a ‘o e ‘Otuá (YHWH) mo e kakai ‘o ‘Isilelí. ‘Oku ha’u ‘a e fo’i leá ni mei he lea faka-Hepelū ko e *beriyth*, ko hono ‘uhingá ke tu’usi (*to cut*). Ko e tala tukufakaholo faka ‘Isite (*Near Eastern*) na’e fahi ua ha monumau sisino pea pau ke fononga ‘a e ongo fa’ahi ‘oku aleapau ‘i loto. Ko hono ‘uhingá, ka ‘ikai tauhi ‘e ha taha ‘a e kovinanite, ‘e hoko e me’a tatau kiate ia. Ko e faka’ilonga ia ‘o e tukupā. Na’e pehē tofu pe ‘a e fa’u kovinanite ‘a e ‘Otuá mo ‘Epalahamé, ‘e hoko hono hakó ‘o hangē ko e lahi e fetu’u ‘i he langí. (Senesi 15:5). Na’e tu’utu’uni ‘e he ‘Otuá kia ‘Epalahame ke tanaki ha fanga manu ‘o fahiua ‘o fakatakoto kinautolu ‘e kekel. Lolotonga ‘a e mohe ‘a ‘Epalahame, na’á ne misi ‘o sio ‘oku fononga ‘a e Otuá ko e kulo afi mo e maama he vaha’a ‘o e ngaahi sino ‘o e monumanu kuo fahiua. Ko e fakamo’oni ‘oku fai tokotaha pe ‘e he Otua ‘a e kovinanite mo ‘Epalahame mo hono hakó. Na’e ‘ikai makatu’unga ‘a e kovinanite he faitotonu ‘a ‘Epalahame, ka ‘i he kelesi ‘a e ‘Otuá. ‘Oku fakamahiino mai ‘e he fa’u Saamé, ko e kovinanite ‘eni ia ‘oku ta’engata ‘a ia ‘oku tokanga’i ai ‘e he ‘Otuá ‘a e to’utangata ‘e lauiafe. Ko e fakamahino ‘oku a’u mai kiate koe mo au he ngaahi ‘aho ko ‘eni. ‘Io, ‘oku ‘ikai ke ta kei kau hono fahiua ha monumanu ka ‘oku tau kau he kovinanite ta’engata ko ‘eni. Ko e talamai kiate kitautolu, ko e kelesi ia ‘a e ‘Otuá ‘oku fe’unga ‘ānoa mo ‘etau ngaahi me’a. ‘Oku fe’unga ‘a ‘ene ‘alo’ofá, mo ‘ene fai meesi ma’a kitautolu hono kotoa. Ko hotau ngafá leva ‘oku fakamahino

mai 'e he fa'u Saamé, ko e fakatahataha hotau ngaahi le'ó mo e fatu Saamé 'o lea, "Fakafeta'i kia Sihova, kailavaki hono hono huafá; faka'ilo 'ene ngaahi ngāue ki he ngaahi fa'ahingá. Ko e uki ia 'oku fai ma'atautolu he ngaahi 'aho ko 'eni. Neongo 'etau vakai 'oku kāupo'uli e ngaahi feitu'u ni'ihi 'o e halafonongá, ka 'oku 'ikai hiki 'etau falala kia Sihová. 'Oku tau tu'u kalikali ko hono kau fakamo'oni he lea, he ngāue pea mo e tō'onga mo'ui. Ko hotau monú e, ke fakatō'ongamo'ui'i 'etau tui pea tau tala kotoa, 'o ka ne ta'e'oua 'a e kau mai 'a e 'Eiki, 'oku 'ikai te tau 'iló pe 'oku tau 'ifē he ngaahi 'aho ko 'eni. Tauange ke fakaivia ai pe kitautolu kotoa ke tau tu'uma'u pea hiva fakafeta'i kia Sihova, faka'ilo 'ene ngaahi ngāue ki he taha kotoa pe, 'i he feitu'u kotoa pe, 'i he taimi kotoa pe. Fakafeta'i!

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Vikiviki 'i he 'Eiki ma'u ai pe. 'Io kau toe 'ai atu mou vikiviki 'i he 'Eiki. 'Emeni.

Tu'apulelulu, Siulai 23: Lau Folofola – Matiu 13: 31-33.

Ki'i Ama: Matiu 13: 31-32, "Na'e fai 'e Sīsū mo e talanoa ko eni: 'Ko e Pule'anga 'o Hēvaní 'oku hangē ha tenga'i mūsita na'e hanga 'e ha tangata 'o tō he'ene ngoué. Ko e fosi'i taha foki ia 'i he tenga'i 'akau kotoa pē. Ka ko e fu'u 'akau 'oku tupu mei aí, ko e lahi taha ia 'i hono fa'ahingá. 'Oku hoko ia ko e fu'u 'akau lahi, pea 'oku puna mai ai e fanga manupuná 'o ngaohi pununga 'i hono va'va'á."

Pou 'Ao: Ko e talanoa ki he tenga'i musita 'oku mo'oni ki ai 'a e lea 'oku taká, "ko e si'isi'i 'a pasikasika." Neongo 'ene si'isi'i, ka 'oku mahulu atu hono lahí pea 'amo atu 'a hono ivi ngāue. Oku mahino eni 'i he talanoa fakatātā na'e fai 'e Sīsū mo 'ene fili ke ngaue'aki 'a e tenga'i musitá. Ko e anga maheni 'o e talanoa 'o 'Isileli motu'á ke fakatātā ha pule'anga mālohi mo ha ha'a tu' i ki ha fu'u sita, pe ko ha fu'u 'oke. Kae fakatātā 'e Sīsū 'a e Pule'anga 'o Hēvaní ki he tenga'i mūsita, ko e fu'u 'akau na'e ngali vaivai mo ta'e mahu'inga, pea valevale 'a hono fua. Ka 'oku 'ikai ke tau ofo 'i he founga 'a Sīsū, he na'á ne liliu 'a e fa'unga maheni 'o māmaní: hoko 'a e muimui ko e 'uluaki, ko e vaivai ko e mālohi, ko e si'isi'i ko e lahi, ko e mate ko e mo'ui. Ka na'e kau pe mo e nāunau mo e natula 'o e tenga'i musitá ki hono fakamatala'i 'a e natula totonu 'o e Pule'anga 'o e 'Otuá. Ko e musitá ko e 'akau totolo, pea 'okú ne malava ke kapui 'a e kekelelé. Neongo 'ene valevalé, ka 'e totolo 'o kapui 'a e fonuá. Na'e kamata 'e he ki'i toko hongofulu-mā-ua na'e 'ikai 'iloa ha'anau tu'unga fakaako, pe koloa, ka na'e tupu 'āfa'afa 'a e "tenga" pea hokohoko seini mei ai 'o tufaki 'i māmani kotoa, 'o tau lave ai. 'Oua te tau aafē ki he tala faka-mamani, "'oku lelei ange 'a e lahi," *bigger is better.*" 'Oku tau fa'a hē 'o fakamama'u 'i he ngaahi me'a lalahi 'o e mo'ui. Pea fehalaaki ai pe 'a e mo'ui. 'Oku 'ikai ke fiema'u 'e he 'Otuá ke tau ma'u ma'u pē ha ngaahi me'a lalahi ke ngāue'aki. 'Okú ne ngāue'aki 'a e mokimoki'i me'a 'i he mo'ui ke patoloaki ai ha lelei lahi. Hangē ko e tenga'i mūsitadi, ko e me'a si'isi'i 'i hotau nimá 'e lava ke hoko ko ha tāpuaki lahi 'i he nima 'o e 'Otuá. Ko ha lea lelei, ko ha ngāue anga'ofa, ko ha lotu, ko ha tokoni si'isi'i, pe ko ha tui si'isi'i - 'e lava ke tupu 'o liliu ai ha mo'ui, ha fāmili, ha Siasi, mo ha komiunití. Ko ia ai, 'oua 'e ta'e tokanga ki he ngaahi me'a si'isi'i 'okú ke fai 'i he 'aho kotoá. Ko e tenga'i musita 'oku tō 'i he 'ahó ni te ne lava ke 'omi 'a e fua 'apongipongi. He 'i he Pule'anga 'o e 'Otuá, 'oku 'ikai fu'u si'isi'i ha me'a kapau 'oku tuku ki he nima 'o e 'Otuá. Ko e ivi ia te ne ngāue mai 'o hangē ha tenga'i musitá, 'o fakalahi 'a 'etau si'í, fakafe'unga 'a 'etau ta'e fe'ungá, pea te tau toki a'usia ai 'a 'ene ngaahi ngāue fakaofó.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Me'a ta'e taau pe mo'oni, Hono 'uke pe sia'a; 'Oua 'Eiki 'e momoi, He ko si'oku ngatanga. 'Emeni.

Falaite, Siulai 24: Lau Folofola – Loma 8: 31-39.

Ki'i Ama: Loma 8: 38-39, "Seuke, 'okú te tui, 'e 'ikai lava 'e he maté, pe ko e mo'ui, pe ko ha kau 'angelo, pe ko ha kau pule, pe ko ha ngaahi me'a 'oku lolotongá ni, pe ko ha ngaahi me'a ka hoko mai, pe ko ha ngaahi mālohi, pe ko ha mā'olunga, pe ko ha loloto, pe ko ha me'a 'e taha 'i Natula, 'e 'ikai te ne lava ke motuhi kitautolu mei he 'ofa 'a e 'Otuá, 'a ia 'oku 'ia Kalaisi Sīsū ko hotau 'Eiki" (Molítóni).

Pou 'Ao: 'Oku 'i ai pe ngaahi me'a he hala fonongá 'oku tau nofo 'o tu'amelie ki ai. Ko hono fakalea 'e he Palovēpi faka-Tonga, 'tu'amelie ki he'ete taunga 'oku tautau he fu'u telie.' Ko e nofo mo e 'amanaki lelei ki he koloa kuo 'osi tokateu mai ma'atautolu. Ki he Kalisitiané, ko e Ki'i Ama 'o e 'ahó ni, ko e taha ia 'o e fungani'i veesi 'oku tau monū'ia mo melie'ia ke tau fakalaulauloto ki ai. 'Oku fakasino 'e he veesi ko 'ení, 'a e uho 'o e 'Otuá ko 'Ofa. Ko e 'ofa ko iá 'oku 'ikai malava 'e ha me'a 'e taha 'i Natula mei he kuohilí, lolotongá ni, mo e kaha'ú ke ne fakamāvae kitautolu mei he 'ofa ko iá. Ko hono fakasino mai ia, neongo pe ko e hā ha'atau tō'onga he mo'ui, 'oku kei 'ofa mai pe 'a e 'Otuá ia kiate kitautolu kotoa. Ko e fe'a'ao ko ia mo e 'Otuá 'okú ne fakaivia mo fakahinohino ai kitautolu ki hono ngaahi finangaló. Ko hono mālié, he 'oku tau nofo 'o takitaha tala ko e 'ofa ko ia 'a e 'Otuá na'e fai pe ki he kakai 'oku tui mo muimui ki ai. Ko e Kōsipeli pe ko e Ongongo Lelei, ko e talanoa 'o

Sīsū Kalaisi, ko hono akonekina mo tatakī ia kitautolu ‘e he ‘Otuá ‘o fou ‘ia Sīsū. Na’á ne fakahinohino kitautolu ko ‘ene ‘i māmanī ma’á e kakai kotoa pe. ‘Io ko ‘ene pekiá ko e fai ia ma’á e kakai kotoa pē. Ko e fēhu’i leva kiate kitautolu ‘oku ui ko hono kau muimui, pe ‘oku fēfē ‘etau fakasino pe fakafongā ‘a e ‘Ofa ‘a e ‘Otuá ‘o fou ‘ia Sīsū Kalaisi ki hotau kaungā’api pea mo māmanī. Ko ‘etau kau mo Kalaisi, ‘oku tau ma’u ivi mo lololahi fe’unga mo e hounga’ia he’ene ‘ofá, ‘o fai ta’eteteki ‘a hono finangaló. ‘Oku fakahinohino kitautolu ‘e he Tohi Hepelū 12:2, “Tau hanga fakamama’u kia Sīsū, he ko ia na’á ne langa’i ‘etau tuí, pea ko ia pē té ne fakaa’ú. Na’e ‘ikai té ne toka’i ‘a e kolosí. Ko e me’a noa ki ai ‘a e fakamā ‘o e mate he kolosí, koe’uhí ko e fiefia lahi na’e teuteu mai ma’áná, pea kuó ne ‘afio eni he to’omata’u ‘o e taloni ‘o e ‘Otuá.” Ko hotau ngafá ke fakapapau’i ‘oku tau nofoma’u ‘ia Sīsū Kalaisi ke lava ke tau kau he’ene ngāue fakamo’ui ne fai he kolosí ‘i Kalevalé. Ko ‘etau tui kuo pēkia pea tau kaungā toetu’u mo Kalaisi, ‘e tatau ai pē ha me’a ‘e hoko mai, he’ikai té ne lava fakamāvae kitautolu mei he ‘ofa ‘a e ‘Otuá. ‘Oku uki leva ai kitautolu ‘e he kaveinga ‘o e mahinā, “Ke tau Tali e Ui ‘a e ‘Otuá pea Muimui ki he’ene Folofolá / *“Let us Answer God’s Call and Follow His Word.”* Ko ia, ‘oua te tau tu’atāmaki neongo e mama mo e hopohopokiá, he ‘oku kei fai pe ‘e he ‘ofa ‘a e ‘Otuá ‘a hotau fakama’anú mo fakaa’ú.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: “Pea ne’ine’i langilangi’ia ‘a ‘Ofa Tu’ukimu’a, He ko e ‘Otuá ko ‘Ofa ia, Talu mei mu’a ‘i mu’a. ‘Emeni.”

Tokonaki, Siulai 25: Lau Folofola – Matiu 13: 44-52.

Ki’i Ama: Matiu 13: 52, “Pea pehē ‘e ia kiate kinautolu, Ka ko ia; pea ‘ilonga ha akonaki kuo ako ‘i he Pule’anga ‘o Hēvaní, ‘oku hangē ia ko ha tangata matāpule, ‘a ia ‘okú ne laku atu mei hono ‘ai’anga koloá ‘a e me’a fo’ofu’ou mo e me’a mu’a” (Molitoní). *“Pea tala ange leva ‘e Sīsū kiate kinautolu, “‘Ilonga ha tama ako Folofola kuo toe hoko ko e tama ako he Pule’anga ‘o Hēvaní, ‘oku hangē ia ko ha taha ‘okú ne fakatou to’o mai mei he’ene tuku’anga koloá ‘a e koloa fo’ou mo e koloa motu’a” (Taulua).*

Pou ‘Ao: Ko e Kōsipeli ‘a Mātiú ‘oku pehē ‘e he kau mataotao e Fuakava Fo’ou, ‘oku tu’u ko e fakahoko ‘o e koloa ‘o e kuohili, ‘a e ‘Otuá mo Ha’a ‘Isileli mei he Fuakava Motu’á mo e koloa ‘o e Fuakava Fo’ou ‘o fou he talanoa ‘o Sīsū. ‘I he konga faka’osi ‘etau Ki’i Amá ‘oku pehē ai, “‘oku hangē ia ko ha matāpule, ‘okú ne laku atu mei hono ‘ai’anga koloá e me’a fo’ofu’ou mo e me’a motu’a, pē koloa fo’ou mo e koloa motu’a.” ‘Oku hangē ha ki’i heliaki pē ‘a Mātiú he ko ia pē ‘oku ‘asi ai ‘a e folofola ko ‘eni ‘a Sīsū. Ko e ‘ulungaanga totonu pe ‘o e hikitoi ‘a Mātiú. Kia Mātiú, ko e ngaahi me’a fo’ou ‘a e ngaahi me’a fakafo mo ta’emahakulea ‘oku ‘omai ‘e he Pule’anga’o Hēvaní. Ko e me’a motu’á leva ‘a e poto ‘o ngaahi senitulí (*wisdom of the centuries*) tautautefito ki he talanoa ‘o Ha’a ‘Isileli. Ko e Kōsipeli pe Ongoongo lelei ‘a Mātiú, ko hono ‘omi e ongo me’a ni fakataha ‘o tui fio e fo’ou mo e motu’á pea toe fakaake ‘a e me’a motu’á he founga ‘oku manakoa ange mo fo’ou. Ko Sīsū Kalaisi mo e Pule’anga ‘o e ‘Otuá ‘okú ne ue’i mo faka’ohovale’i kitautolu. Ka ko ‘etau toe vakai lelei ki ai, ‘oku tau fakatokanga’i ‘oku toumolili ‘a e talanoá ko hono fakae’a ‘e he Kōsipeli ‘a e talanoa motu’a ‘o e ‘Otuá mo ‘Isileli, ‘io, ‘a e ‘Otuá mo māmanī. Ko e konga ‘o e faka’ohovale ko e fio ‘a e motu’a mo e fo’ou. Ko e ngaahi talanoa fakatata ‘o e vahe ko ‘eni, ‘oku nau fakamahino ‘a e uho ‘o e Tohi ‘a Matiu: ko e koloa he loto ngoué, kuo pau ke ‘alu leva ‘o fakatau atu e kotoa ‘ete koloá kae fakatau e kekelé; ko e mata’itofe mahu’inga lahi tahá ‘oku tuku ma’au, ka kuo pau ké ke fakatau atu ho’o me’a kotoa kae lava fakatau ma’au e mata’i tofe ko iá. Ko e uki ‘oku fai, ‘oku ‘ikai to e fai ha tatali, kuopau ke tau tu’u ‘o fai leva. Ko e koloá mo e mata’i tofé ‘oku tau lave ki ai, ko e Kōsipeli ‘o e Pule’anga ‘o e ‘Otuá ‘a ia ‘oku folofola ki ai ‘a Sīsū, pea toe fakae’a mai ‘iate Iá. Ko e fekau kiate kitautolu he vahe ko ‘eni ‘oku tu’u mahanga mai: ke tau mahino’i pea ngāue’i leva. Ko e mahino’i kae ‘ikai fai ha ngāue ki ai, ko e koto mate pe; ko e ngāue mo e ‘ikai ha mahino, ko e fakala’ā ‘i sia tamaki pē. Ko e pole mo e uki kiate kitautolu hotau kuongá ni, ko ‘etau fēhu’i ma’u pē, pe ‘oku ‘uhinga fēfē ‘a e ngaahi ngāue ‘a Sīsū Kalaisi ‘i hotau ‘ahó? ‘Oku fēfē ‘etau fakafōtunga he lea mo e mo’ui ‘oku tau aka mei he ngaahi koloa ‘o e kuohili pea mo e lolotonga fakatou’osi. Ko hono ‘ai mahinó, ko ‘etau fēhu’i ma’u pē, pe ‘oku tau fua fo’ou mo melie mei he Pule’anga ‘o e ‘Otuá? Fakatauange ‘oku mo’oni hotau kapasa folau he mahina ko ‘eni, “Ke tau Tali e Ui ‘a e ‘Otuá Pea Muimui ki he’ene Folofolá / *Let us Answer God’s Call and Follow His Word.*”

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Ne u hanga pe ‘o lotu, ‘E, ‘omi pe mo’oku! ‘Oku ou li’aki atu’eku ngaahi me’a kotoa. Sīsū ma’u pe au ma’au, ka ke ‘omi ‘a e koloa, ‘Emeni.

Sāpate, Siulai 26: *Sāpate hono 9 hili ‘a e Penitekosi. (Lanumata)*

Lēsoni: Senesi 29:15-28; Saame 105:1-11, 45b; Loma 8:26-39; Matiu 13:31-33, 44-52.

Mōnīte, Siulai 27: Lau Folofola – Senesi 32: 22-24.

Ki'i Ama: Senesi 32: 22, “Peá ne tu'u hake 'i he pō ko iá, 'o ne 'ave hono ongo uai'fi mo 'ene ongo kaunangá, mo hono ngaahi foha 'e toko hongofulu mā tahá, 'o nau a'a atu 'i he a'a'anga 'o Siapoki. 'Io, na'á ne 'ave kinautolu ki he kauvai mo e me'a kotoa pē na'e 'iate iá.”

Pou 'Ao: Ko e halafononga ki he fakatau'atāina 'oku kamata ia mei he maomaonganoá. Hili 'ene hola mei hono tokouá, mo e kakai 'o e fonuá, he ta'u 'e 20, na'e nofo 'a Sekope 'i he ve'e vaitafe ko Sapokí. Lolotonga 'a 'ene nofo tokotaha ko iá, na'á ne fekuki mo 'ene ngaahi fakakauká. 'I he kāupo'uli 'o e poó, na'á ne fangatua ai mo e tokotaha 'oku lau 'e he talanoá ko e 'angelo (*enigmatic figure*). Na'e 'ikai ko e milimilisino pe ko e tau'aki tangata pe, ka ko e fekuki mo 'ene ngaahi ilifía, veiveiua, 'ene ngaahi hia mei he kuohilí, kae kanoloto'aki 'a e tu'u ta'emahino hono kaha'ú. Pea na'e 'ikai ko ha faka'ange'ange 'a e fekuki na'e fai 'e Sekopé. Na'e tu'u hohoko pea ta'emangoi. Ka na'e mo'oni e lau 'a e Folofolá mo Molitoní, 'he'ikai te u tukuange kae'oua ke ke 'ofa mai, pe tapuaki'i au.' 'I he ma'efu hake 'a e 'ahó, kuo liliu 'a Sekope ia ko e tangata fo'ou. Kuo 'i ai hono hingoá fo'ou ko 'Isileli, pea toe mātu'aki mahino ange hono tukufakaholó, hono founzá, pea mo e taumu'a 'o 'ene mo'uí. Ko e liukava eni, ko e talaloto ia kiate kinautolu kuo tukupā pea kīvoi ke taukave ma'á e fakamaau totonú (*justice*). 'Oku nau pikimate ki he 'amanaki lelei lolotonga hono tapalasia kinautolu 'e he faingata'á mo e fakaangá. Ko e ako kiate kitautolu, ko e fefa'uhi mo e faingata'a 'oku uhu, ka 'okú ne fakaava mai 'a e matapā ki he tupu mo e fakafo'ou. Fakalaulauloto ki he talanoa 'o e fa'e mo 'ene fānau ko e kumi hūfānga pea kuo panaki mai ki he kau'ā -fonua 'o 'Ameliká. Ko e hola mai mei he fakaehaua, tāmāte, faito'o konatapu, mo e ngaahi tō'onga fakalilifu kehekehe honau fonuá. Kuo toe ha maile nai 'e taha mei he kau'āfonuá. 'Okú ne fekuki mo 'ene ilifía, ongosia hono sinó, pea 'ikai 'ilo pe 'e fēfē hono kaha'ú. Hangē 'ene kītaki ko e tutui na'e fai 'e Sekopé. 'I he uhouhonga 'ena fekukí, kuó ne a'usia ha ivi, mo e to'a ta'e'amanekina, ka ko hono fakamanatu 'o e 'aofia 'e he 'Otuá e mo'uí, na'a mo e taimi kāupo'uli. 'Okú ne 'omi 'e ia ha 'aho kuo mafoa mai 'a e atá ia 'o e fakatu'amelie he'ene mo'uí. 'Oku pehē tofu pe 'etau fekuki mo e ngaahi faingata'á, 'oku fakafetaulaki'i kitautolu 'e he 'Otuá he lolotonga e uhu, 'o fakaivia kitautolu ke tau kīvoi, pea liliu ai kitautolu ke tau matu'uhekina. 'Oku hoko mai leva 'a e fakatau'atāina he lolotonga e fekuki 'o fakakoloa kitautolu ke tau matu'uhekina 'a e fonongá 'aki e 'amanaki mo e kītaki.

'Anau, Lotu mo e 'Aukai: 'E 'Otuá 'o e po'uli, 'oku ke fakafetaulaki'i kinautolu he lolotonga 'o 'emau faingata'a'ia 'o fai homau fakao'fi. 'Omi mu'a 'a e to'a fe'unga ke mau tu'uma'u he tui ke kumi ki ho'o ngaahi tapuaki mo e 'amanaki 'e hopo mai e la'a 'o e fakatu'amelie. Tauange ko 'emau fekuki 'e hoko ko liuanga mo e fakatau'atāina, 'Emeni.

Tūsīte, Siulai 28: Lau Folofola – Senesi 32: 22-31.

Ki'i Ama: Senesi 32: 24-26, “Pea na'e nofo toko taha pē 'a Sēkope; peá na'e fefa'uhi mo ia ha tangata, 'o a'u ki he 'alu hake 'a e pongipongí. Pea 'i he'ene vakai 'oku 'ikai te ne lava'i iá, na'á ne alasi hono 'aofi tengá; peá na'e homo 'a e 'aofi tengá 'o Sēkopé 'i he'ene fefa'uhi mo iá. Peá ne folofola, 'Tuku ange au ke u 'alu, he 'oku 'alu hake 'a e pongipongí.' Peá ne tali, “'E 'ikai te u tukuange koe, kae'oua ke ke tāpuaki au.”

Pou 'Ao: Ko e natula 'o e fefa'uhí, 'oku mo'oni e lea Tongá, 'hola e faí kae tuku hono fotó'. Neongo ko e talanoa 'oku uhu mo mamahi ka 'oku iku ki he liliu mo'uí (*transformation*). 'Oku tau vakai ki he talanoa, mo e Ki'i Ama, na'e homo hono 'aofitengá. Ko e faka'ilonga na'e liliu 'ene mo'uí he fefa'uhi mo e 'Otuá. 'I he ma'efu hake 'a e 'ahó, na'e 'ikai ke kei Sekope, ka ko 'Isileli, “ko e taha kuo fefa'uhi mo e 'Otuá peá ne ikuna.” Ko e taukave ki he mo'oni mo e totonú 'oku fa'a faka'ilonga'aki 'a e ngaahi tā. Ka ko e ngaahi faka'ilonga ia 'o e vilitaki pea hiliō 'a e kau ai 'a e 'Otuá he lolotonga 'o e fefa'uhi ko iá. 'Oku fakamatala'i 'e Molitoni he Himi 407:2-3, 'a e a'usia ko ia 'a Sēkopé, “Na'e 'ikai ko e fai lelei, Na'á ke ha'anu hifo ai. He laumālie mate pē, He loto'uli mo vaivai. Ko eni na'á ke ha'u ki ai, Honau huhu'i ke lava'i ... Mo'oni kuo fuolua, 'O lāunga he kakanó ia. Kae pau pe hoku 'atamāi, Neongo 'eku mafasia, 'E 'ikai te te tukuā, Kae'oua pe ke 'ahoia.” Mālie 'a e founzá 'a Sēkopé, he 'ikai ke ngata 'i he'ene hiki mei hono anga mahení 'a 'ene aafe ki he kākāā, ka na'e 'ikai ke fakavaivai 'a 'ene vivili ta'e'unua ke ne lakasi 'a e 'angelo 'a e 'Otuá, ke 'inasi 'i he tāpuaki 'a e 'Otuá. Ko hono palé, ko hono liliu hono hingoá mei he Sēkopé ki he 'Isileli, “Ko Fai mo e 'Otuá / Ke ikuna 'a e 'Otuá.” Ko e toketu 'a Sekope, ko e tala malie ka e tu'u fehanga'angai (*paradox*). Ko e lavea he fefa'uhi, ko e ngaahi fakamo'oni 'o e ngāue liuanga 'a e 'Otuá. Lolotonga hotau 'ahi'ahí, 'oku mahino ange ai ko hai kitautolu kae'uma'ā hotau uí. Ko e ketú, ko e faka'ilonga ia 'o e fakatau'atāina, ka ko e fakamo'oni 'o e ngaahi tāpuaki 'a e 'Otuá mo 'ene fai ki he'ene folofolá. 'I he hoko atu 'a Sekope mei he fefa'uhí, na'e ki'i tuai ange ka 'okú ne ma'u 'a e tui kuo fakafo'ou ka ko e fakamo'oni ki he 'aofia 'e he 'Otuá 'ene mo'uí. 'Oku 'asi 'a e tala tatau he mo'uí 'a Nelson Mandela 'o 'Afilika. Hili e ta'u 'e 27 'ene nofo

popula ne hoko mai 'i Fepueli 1990 mo e faka'ilonga 'i tu'a mo loto 'o 'ene fekuki mo e pule fakachaua 'o e *Apartheid*. Ko e fa'unga fakalilifu na'e lau lanu 'o vahevahe'i 'a e kakai koe'uhi ko e lan honau kili. Neongo kotoa e fakalilifu 'o e fu'u fa'unga ni, na'e hoko mai 'a Nelson ia mo e visone 'o e liliu mo'ui, 'aki 'a e fakamaau totonu mo e fakatahataha.

Hange ko e ketu 'a Sekope, ko e ngaahi ta 'o Mandela na'e hoko ko e fakamo'oni ki he ivi 'o e 'amanaki pea mo e liuanga mo liumo'ui 'o e fefa'uhi. Ko hono talanoa, 'oku ne fakamahino mai, ko e fekuki, mo e kitaki 'oku iku ki he matu'aki liliu mo'oni 'o e mo'ui. Hange ko 'etau fekuki mo e ngaahi faingata'a, 'ok uki ketau sio ki hotau ngaahi matakafo ko e faka'ilonga 'o e ngaue mai 'a e 'Otua. Oku lahi 'a e ngaahi faingata'a kehekehe 'o e mo'ui 'oku tau fekuki faka'aho mo ia 'i hotau ngaahi lotofale faka-famili mo e Siasí. 'Oku kei lahi pe mo e ngaahi faingata'a fakafonua 'oku tau fehanganagai mo ia he lolotonga ni 'o hangē ko e ngaahi tāmāte fakalilifu 'oku fa'a hokó. Ko hotau akonakí, ke 'oua te tau manavasi'i ke fefa'uhi mo e 'Otua. Vakai ki he hingoa 'o 'ene kakai filí, 'Isileli; ko e kakai 'oku "fai mo e 'Otua / Ke ikuna 'a e 'Otua." Tauange ke 'oua te tau pepe'e pe hola mei he ngaahi fehu'i faingata'a 'o e kuonga ni, ka tau vilitaki ke fefa'uhi mo e 'Otua (*struggle with God*), 'o hangē ko 'etau Siate Folaú, "Ke tau Tali e Ui 'a e 'Otua pea Muimui ki he'ene Folofolá."

‘Ānau, Lotu mo e Aukai: Fai atu 'a e fononga e! Kuo hopo kia au 'a e la'ā. Mo'oni te te heke pe, he hala 'oku faingata'a; Ka ko e kavenga kuo tō, pea te u 'alu ma'ama'a. 'Emeni.

Pulelulu, Siulai 29: Lau Folofola – Saame 17: 1-7.

Ki'i Ama: Saame 17: 6, "Ko au kuó u tautapa atu ki he 'Afioná; he 'okú ke tali au 'e 'Otua: ke ke ofe'i ho fofongá kiate au, 'o tokanga ki he'eku laú."

Pou 'Ao: Ko hono fakahingoa pe 'o e ngāue ta'etotonu kiate kita mo e kakai kehé, pea mo e tui falala ki he fakamaau totonu 'a e 'Otua ko e koto mahu'inga fau. Ko e fakafoa 'a e fa'u Saamé, ko e le'o ia 'o e tokotaha kuo fai ha ngaue hala kiate ia, pea tautapa ki he 'Otua ke ne tokoni mai. 'Oku mahino 'aupito 'oku 'ikai ta'e tokanga'i 'e he 'Otua 'a e tangi mo e tautapa 'oku fai. Ka 'oku faka'amu e fatu Saamé ke fakamahino, ko e uki kitautolu ke tau tali'aki 'a e tui mo e ngāue. Ko e tangi ki he fakamaau totonu ko e ngāue fakalaumālie, mo e tu'u ta'e veiveiua he'ikai ke ikuna pe lea faka'osi 'a e fakamaau ta'etotonu he māmani ko 'eni. 'I he lolotonga 'o e *Great Depression*, na'e tu'u 'a *Dorothy Day*, koe fefine 'Amelika ka ko e tu'ukimu'a mo e paionia 'o e *Catholic Worker Movement*. Na'a ne taukave ma'a e kau masiva mo e kakai ne teketeke'i 'e he sosaieti. Na'a ne taki e ngaahi laka fakahāhā, tokoni'i e ngaahi falemahakí, pea kīvoi he taukave ma'a e totonu 'a e kau ngáuē. Ko 'ene tui na'a ne fakava'e 'a e me'a kotoa na'a ne fai he'ene mo'ui, he na'a ne sio ki he fofonga 'o Kalaisí 'iate kinautolu na'e faingata'a'ia mo masiva. Ko e taha 'ene ngaahi ngāue ma'ongo'ongá ko e feinga ke liliu 'a e fakamaau ta'etotonu 'oku nofo he fa'unga 'oha me'a (*systematic injustice*). Hangē ko e ngaahi ngāue fehalaaki e si'i kakai ngāue lau 'aho (leipa). Na'e fakahū tu'o lahi koe'uhi ko 'ene laka fakahāhā ma'a e fakamaau totonú, ka na'e 'ikai liliu 'ene tui. Na'e lava he'ene ngaue 'o fakatokanga'i mo solova he me'a hono taimi, pea toe ma'u ivi ai mei ai ha ni'ihī kehe he ngaahi kuonga ke taukave ma'ae potupotu tatau e tu'unga fakasosiale mo e faka'ekonomika. 'Oku fakamanatu 'e he mo'ui 'a Doris Day 'a e tautapa 'a e fa'usaame ki he fakamaau totonu. Ko e 'ilo 'oku ongo ki he 'Otua talihu 'ene tautapa ki he fakamaau totonu. Na'e mahino'i 'e Doris Day, neongo na'e 'ikai fu'u ma'ongo'onga pe lahi 'ene ngaahi ngaue, ka na'a ne paotoloaki hono langahake ha mamani 'oku fai totonu mo e anga'ofa ange. Ko e uki 'eni 'oku fai kiate kitautolu 'e he kaveinga 'o e mahina ko 'eni:"Ke tau Tali e Ui 'a e 'Otua pea Muimui ki he'ene Folofolá." Ko e fehu'i 'oku ha'u ki he'eku fakakaukaú: Ko e me'a ni 'oku 'ikai ke 'afio'i 'e he 'Otua 'a e ngaahi ngāue lelei kotoa 'oku fakamatala'i 'e he fatu Saamé ni? Pea kapau 'okú ne 'afio'i, ko e hā 'oku toe feinga ai ke fakaongo, mo tokanga mai e 'Otua ki he'ene laú? 'Oku tau fa'a femo'uekina he taimi lahi 'i hono toe vikia pe kitautolu mo 'etau lava me'a, kae 'ikai hatau faingamālie ke tau fakaongo ai ki he fanafana me'a 'oku fai 'e he Laumālie kiate kitautolú. Na'e tō folofola 'a Tupou VI he Senituli Ua 'o e Lotu faka-kalisitiane 'i Tonga 'o kaveinga'aki 'a e "Vikiviki 'i he 'Eikí". Ko e fakalotolahi na'e fai 'e he Tu'i 'i he'ene folofola malangá: 'oku 'ikai ko e kakai 'oku hikí, 'ikai ko kinautolu na'e 'omi e Lotú, ka ko e 'Otua. Mahu'inga pe kei fakamu'omu'a pe 'a e 'Otua pea tau hoko kotoa pe ko e kau tamaio'eiki mo e sevani 'a e 'Otua Mafimafi. Tauange ke tau muimui ki he koloa kuo 'omi mei Fale Lahí, pea tuku ke mu'omu'a 'a e 'Otua mo 'ene fai tu'utu'uní he me'a kotoa 'oku tau fai lolotonga 'etau ma'u faingamālié.

‘Ānau, Lotu mo e Aukai: Ako mai 'Otua ke mau fakafuofua pehē homau ngaahi 'ahó, ka mau utu ha loto 'oku potó, 'Emeni.

Tu'apulelulu, Siulai 30: Lau Folofola – Saame 17: 1-7, 15.

Ki'i Ama: Saame 17: 15, “Ka ko au – kau mamata mu’a ki ho fofonga ‘i he mā’oni’oni: kau topono mu’a ‘i ha’aku ‘ā hake ‘i ho’o hā totonu mai.”

Pou ‘Ao: ‘Oku fo’ou ‘a e ‘aho ko ‘eni, ka ‘oku tau koloa’ia pe he takitaki lelei kitautolu he’e Saame ne tau fakalaulauloto ai ‘aneafi. Ko e lotu eni ‘a Tevita ke fakahaofi ia mei he kau fakatangá. Ko e ‘uhinga ia ‘o ‘ene fakalau atu ‘a ‘ene ngaahi ngāue lelei pea mo ‘ene mā’oni’oni, ke fakamahino ‘a ‘ene kau mo e ‘Otuá, kae tu’u ‘a e kau fakatangá mei he tafa’aki ‘e tahá. Ko hotau Ki’i Ama ki he ‘ahó ni, ko hono fakamahino ia ‘e he Tauhi Sipí ki he ‘Otuá, ‘e toki kakato ‘a ‘ene mo’ui ‘o kapau ‘e lava ke mamata kiate Ia. ‘Oku ‘ikai ke tau toe fu’u kehekehe mo Tēvita, ‘i he tui kapau ‘e lava ke tau fakapapau’i ha me’a ‘aki ‘a hotau ngaahi ongo’angá (5 senses), pea ‘oku faingofua leva ke tau tui. Ko e fa’ahinga fakamo’oni ia na’e vilitaki ki ai ‘a Tōmasi ‘i hono fakamatala’i atu ‘e he toenga e kau Akó ne nau mamata kia Sīsū Toetu’ú. Na’e fai ‘e Tōmasi ‘a ‘etau kolé, ‘i he’etau feinga ke fakapapau’i mo fakamo’oni’i ‘a e me’a ‘oku tau tui mo falala ki ai, pea ko hono lava’angá ko hono fai ‘aki ‘a hotau ngaahi ongo’anga kuo fakakoloa ‘aki kitautolu talu mei hotau fanau’i. Ko Tōmasi na’e kole ke “ala” ki he me’a na’e tuki ai e fa’ó mo tu’u ai e taó, kae toki tui. Ko e fēfine ‘au totó, na’e tutui ke “pā” pe ki ha tapa he kofu ‘o Sīsū kae mo’ui. Ko ‘Ilaisiá na’e fanongo ki he “ki’i le’o na’e vanavanaiki” (*small still voice*), ko Sāmiuela na’e fanongo ki he le’o ‘o e ‘Otuá ‘i he’ene ui iá. Ko e fatu Saame 34: 8 na’á ne “‘ahi’ahi’i” (*taste*) mo mamata (*see*) ki he ‘Eikí ‘o “‘ilo ‘oku sai,” pea toki fai ai ‘ene polé, “monū’ia ka ko e to’a ‘oku hūfanga ki ai.” Ko Paula ‘ia 2 Kolinito 2: 14, ‘okú ne fakamatala’i ‘a e ‘ilo ‘o Kalaisi ‘oku hangē ha “kakalá ‘o ‘alaha.” “Ka ‘oku ou fakafeta’i ki he ‘Otuá, he ‘okú ne ‘ai ma’u pē ke lava ‘e Kalaisi ‘o tatakí kitautolu ke tau ikuna. ‘Okú ne tokoni’i ai pē kitautolu ke tau fakamafola ki he potu kotoa pē ‘a e ‘ilo kia Kalaisi. Pea ko e ‘ilo ko iá, ‘oku ‘alaha ‘o hangē ha kakalá.” Ko māmani na’á nau mamata ki he ‘Otuá ‘i he tatau ‘o e tangata ‘ia Kalaisi Sīsū. Kae pango he na’e ‘ikai ke mahino ki māmani ‘a e ngaahi mo’oni’i me’a na’e ako ‘aki kiate kinautolu ‘e Kalaisi, tukukehe pē ‘a e ki’i tokosi’i ko ‘ene kau Ako. ‘I he taimi ‘o ‘ene hā’ele háké, na’á ne palōmesi kiate kinautolu pea kiate kitautolu, te ne foaki mai hono Laumālié ko hotau Taukapo. Ko e Laumālie ko iá ‘oku ‘i hotau lotolotonga ke fai hotau fakalotolahi’i, poupou mo fakaivia ke tau lava ‘o matu’uaki ‘a e ngaahi faingata’a ‘oku tau fekuki faka’aho mo iá. Ko e Laumālie ai pe ko iá ‘okú ne pukepuke kitautolu ke tau nofo ma’u ‘i he lalo kapakau ‘o e kelesi ope ‘a e ‘Otuá, pea ko e Laumālie ai pē ko iá ‘okú ne fakafaingofua’i mo faka’atā ke tau lava ‘o “mamata ki he fofonga ‘o e ‘Otuá’ ‘i he’ene Fakatupú pea ‘i he kakai ‘oku tau feohi faka’aho mo iá.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Tuku ke u mamata ki ho fofonga ‘e ‘Otua ‘i he māmani ‘oku mafolá ni pea mo e kakai kuó ke finangalo lelei ke fakakakato ‘a ho’o misiona. ‘Emeni.

Falaite, Siulai 31: Lau Fofola – Loma 9: 1-5.

Ki’i Ama: Loma 9: 3b, “Ka ‘iloange kuo fakamala’ia’i au, pē fakamāvae au mo Kalaisi koe’uhí kae ma’u hanau faingamālie, te u sai’ia ai pe au. Kehe pē ke nau hao.”

Pou ‘Ao: Ko e tauhi ‘e he ‘Otuá ki he’ene ngaahi fofolá, ko e fu’u koloa ta’efakatataua ia kuo tau toloto monū’ia ai he ngaahi kuongá. ‘Okú ne fakamahino mai ke tau mātu’aki fálala kakato ki he mafai ‘o e ‘Otuá he te ne ‘omi ‘a e tau’atāina kakato kiate kitautolu. ‘Oku tau fakalaulauloto he ‘ahó ni ‘i he tu’unga na’e a’u ki ai e mo’ui ‘a Paulá, ko ‘ene mafasia fakaeloto he ‘ikai lava ‘e he kakai ‘Isilelí ‘o tali ‘a Sīsū ko e Misaia ia ne nau tatali fuoloo ki ai. Na’e tāpuekina kinautolu ‘aki ‘a e ngaahi kovinanite, lao, kau palōfita, pea tukufakaholo ‘o a’u kia Sisu Kalaisi. Kanoni ‘aki ‘a e ‘ikai ke nau kau he tui fakataha mo Paula ko Sīsū ko e fakakakato ia ‘o e ngaahi palōmesi ‘o e kuonga kimu’á. Neongo ‘ene loto mamahi, na’e maama foki kia Paula ‘e ‘ikai ala le’eia ‘a e taumu’a ngāue ia ‘a e ‘Otuá. Na’e kamata mahino’i ‘e he ‘apositoló ko e hisitōlia ‘o e fakamo’ui kuo kamata ke nga’unu mei he kakai Siú. Hangē kia Paula ko e ngāhi palōmesi ‘o e kuonga kimu’á ‘e ‘ikai ma’á e kakai filí pē, kā ma’á e kakai kotoa pē. Ko e Misaia ‘oku ha’u mei he kau Siú ka ko e Misaia ia ‘o e kakai ‘o māmani kotoa. Ko e talanoa ‘o e fakamo’ui ‘a e ‘Otuá, ko e talanoa ‘a e fakatau’atāina. Mei he ‘Ekisoto ki he ngāue ‘a Sīsū, na’e mahino ‘aupito ko e ngāue ‘a e ‘Otuá ke fakatau’atāina’i ‘a e kau nofo ha’isiā. Ko e ngaahi palōmesi ‘a e ‘Otuá, hangē ko e kovinanite mo ‘Isilelí, ko hono fakalotolahi’i ke tau ivi lahi pea tali mo vivili ki he potupotu tatau (*equity*) mo e tau’atāinā. Na’e hoko he fakakaukau ko ‘eni ko e fekau tefito ia ki he ngāue ‘a Richard Twiss. Ko e tangata’i fonua ‘o ‘Amelika (*Native Amerian*), ko e tangata tala’Otua fakakalisitiane, pea mo e taukave ma’á e totonu (*activist*). Na’á ne tukupā ‘ene mo’ui ke taukave ma’á e fakamo’ui mo e fakamaau totonu ma’á e ngaahi kolo ‘o e kāinga ‘o e fonuá ni. Na’e ngāue lahi ke fakakāinga’i ‘a e ngaahi tui faka-fonuá, mo e tui fakakalisitiane. Na’e fai tōtōivi ‘ene taukave ke siofi ‘a e Kōsipeli mei he uhohonga ‘o e langa mo e uhu ‘o e fakaehaua ‘a e kau muli toki omi ki ‘Ameliká (*Colonisation*). Na’á ne malanga’i ko e ngaahi akonaki ‘a Sīsū Kalaisi, ko e fu’ufu’unga ivi ia ki he fakatau’atāinā. Na’á ne fakahá he’ene mo’ui, ko e falala ‘Otuá mo ‘ene faitotoká, ‘oku ‘ikai ko e manatu pe ki he kuohilí, ka ko e ngāue he taumu’a

mo e ‘amanaki lelei he lototongá ni ke fá’ufa’u ha kaha’u ‘oku makatu’unga he fakamaau totonú mo e potupotu tataú. Ko e ngaahi palōmesi ‘a e ‘Otuá ‘oku kei mo’ui mo uki kitautolu ke tau kau he ngāue ki he fakatau’atāina mo e fakamo’uí. ‘I he Himi 464 v. 3 ‘a Toketa Moulitoní, ‘okú ne lave’i ‘a e fá’ahinga fefusiaki fakaeloto ko ‘eni ‘iate kitautolu tangatá mo ‘etau feinga ke a’usia ‘a e ngaahi founa ‘a e ‘Otuá, “Hono ‘ikai kilukilua ho’o ngaahi fakakaukaú, Ta’emahakule pe ho founá, Ta’emata’ofi ho’o fekaú, ‘O tu’u mahanga hono lahi, Ho Potó mo ho Māfimafi.” Ko e taha ia ‘o hotau tefito’i fatongia ko e kau muimui ‘o Kalaisi, ko ‘etau fakatō’onga mo’ui’i ‘a e ‘ofa pe kelesi ‘a Kalaisi, ke lava ai ‘a kinautolu ‘oku te’eki ke nau a’usia ‘a e ‘ofa ko íá, ke nau tali ‘a Kalaisi ko honau ‘Eiki pea mo honau ‘Otua. Tauange ke tau fai ‘a e lelei kotoa pē te tau ala faí, ke fakahaa’i ai ‘a e fá’ahinga tō’onga mo’ui na’e fakasīpinga’i ‘e Kalaisi, hei’ilo na’a touia ai ha mo’ui pea afe mai ‘o kau ki he tākanga tapu ‘a e ‘Eiki na’e li’oa mo’otautolú. Ko e uki ia ‘oku fai ‘e hotau Kaveingá, “Ke tau Tali e Ui ‘a e ‘Otuá pea Muimui ki he’ene Folofolá / “*Let us Answer God’s Call and Follow His Word.*”

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: “Peá ke hiva’aki mu’a ‘a e ongoongo ho huafá; Ko e fakamālō he ‘Otuá, fai ‘e he ngaahi to’utangatá; ‘O tuku ai pē ke ‘o’ona ‘a e kolōlia lauikuongá, ‘Emeni.”

Sāpate, ‘Aokosi 2: *Sāpate hono 10 hili ‘a e Penitekosi. (Lanumata)*

Lēsoni: Senesi 32: 22-31; Saame 17:1-7, 15; Loma 9:1-5; Matiu 14:13-21.
